

Virallisten normien vastainen käyttäytymisen eräässä totaalisisessa yhteisössä

Tutkimus sotilasrikoksista

Kapteeniluutnantti, VTK Jukka Heinonen

1. SOTILASYHTEISÖN LUONNE

1.1. Totaalisuus

Totaalisella yhteisöllä tarkoitetaan Goffmanin luoman käsitteen mukaan asumis- ja työskentelypaikkoja, joissa suuret määrät samassa asemassa olevia ihmisiä elää suljettua, muodollisesti johdettua elämää tietyn ajanjakson erossa muusta yhteiskunnasta (Goffman 1962, XIII).

Jos tarkastellaan sotilasyhteisöä, todetaan sen omaavan selvästi kaikki Goffmanin (5—124) luettelemat totaalisten yhteisöjen ominaispiirteet:

- totaalisissa yhteisöissä laaditaan yksityiskohtaiset suunnitelmat yksilön kaikkia toimintoja varten. Erilaiset pakolliset toiminnot ovat laitoksen tarkoituksien saavuttamiseksi laadittujen suunnitelmien mukaisia.

nitelmien mukaisia. Yksilö elää jatkuvassa intensiivisessä valvonnassa suuressa vertaisjoukossa, jonka jäseniä kohdellaan samanlaisina ja joilta vaaditaan samat suoritukset. Koska osallistuminen yhteisön elämään on yhtäjaksoista ympäri vuorokauden ja usein viikosta viikkoon, laitos huolehtii perustarpeiden tyydyttämisestä yhtenä kokonaisuutena,

- totaaliset yhteisöt ovat tavalla tai toisella eristetyt muusta maailmasta. Este saattaa olla konkreettinen, esimerkiksi muuri tai vaikeasti ylitettävä luonnoneste tai liikkumista rajoittavat erilaiset määräykset, joiden rikkomista seuraa rangaistus. Yhteydenpito ulkomaailmaan on rajoitettua, eikä jäsenillä ole normaalia perhe-elämää,
- totaalisessa yhteisössä vallitsee tiukka kahtiajako suhteellisen vähäisen henkilökunnan ja suuren alaisten joukon välillä. Sosiaalista liikkuvuutta ryhmien välillä ei ole, etäisyys on suuri ja kanssakäyminen on tiettyihin muotoihin sidottua. Joissain tapauksissa saattaa alaisten yhteydenotto ylempiin esimiehiin olla väliportaiden valvonassa,
- uusien tulokkaiden sopeuttamiseksi laitoksen normeihin käytetään niinsanottua "minäntuhoamisprosessia". Sille on ominaista, että jo sisäänottovaiheessa tehdään yksilölle selväksi aiemmin opittujen käyttäytymismallien kelpaamattomuus uudessa ympäristössä. Tätä tehostetaan asettamalla rajoituksia kanssakäymiselle ulkomaailman kanssa, jolloin totuttu käyttäytyminen on helpommin ehkäistävissä. Sisäänottovaiheessa yksilöön kohdistetaan tietyt seremoniat: hänet luetteloidaan tietyn kaavan mukaan, pestään, puetaan yhteisön vaateparteen ja sijoitetaan suureen vertaisjoukkoon. Uudelta jäseneltä voidaan vaatia vala tai lupaus, jolla tämä sitoutuu alistumaan yhteisön sääntöihin,
- koska totaaliset yhteisöt poikkeavat niin suuresti ja jäsenten kannalta yleensä epämiellyttävään suuntaan tutuista ympäristöistä, niiden on ollut pakko kehittää järjestelmänsä ylläpitämiseksi erityisiä menetelmiä. Minuuden tuhoamisprosessin lisäksi päämäärään on katsottu päästävän asettamalla jäsenten noudatettavaksi suuri joukko erilaisia kieltoja ja määräyksiä, jotka yleensä jul-

kaistaan laitoksen ohjesääntöinä. Kieltojen ja määräysten noudattamista valvotaan erityisen tarkasti ja jokainen henkilökuntaan kuuluva on oikeutettu ja velvoitettu valvonnan suorittamiseen. Vaaditun käyttäytymisen aikaansaamiseksi on luotu vähäinen, selvästi ilmaistu palkitsemisjärjestelmä, jossa palkkiot yleensä toimivat erilaisten deprivatioiden, joista totaalisen yhteisön jäsen aivan ilmeisesti kärsii, poistajana. Niinpä melko yleisenä palkkiona käytetään ajallisesti rajoitetun poistumisoikeuden myöntämistä yhteisöön suljetulle yksilölle. Normien vastaisen käyttäytymisen ehkäisemiseksi on luotu aukoton rankaisujärjestelmä, jolle on ominaista, että jäseneltä vähennetään tai kokonaan poistetaan niitä vähäisiä etuoikeuksia, joihin hänellä yleensä on oikeus.

Vaikka sotilasyhteisö on totaalisuuden suhteen eräitä muita yhteisöjä, esimerkiksi vankiloita ja mielisairaaloita, lievempi on kuitenkin ilmeistä, että se on totaalisin niistä yhteisöistä, joiden toimintaan suurin osa miespuolisesta nuorisosta joutuu osallistumaan. Randellin mukaan (1965, 38—39) nimenomaan eristäminen ulkomaailmasta aiheuttaa varusmiehissä suurimpia sopeutusvaikeuksia.

1.2. Vallankäyttö

Ezioni (1964, 4—12) on luokitellut organisaatiot sen mukaan minkälaisia keinoja ne käyttävät saadakseen jäsenensä käyttäytymään asetettujen tavoitteiden suuntaisesti. Keinot voidaan jakaa kolmeen luokkaan: fyysisiin, materiaalsiin ja symbolisiin. Riippuen siitä, mitä keinoja käytetään voidaan puhua pakkoon ja materiaalsiin sekä normatiivisiin palkkioihin perustuvasta vallasta. Pakkoon perustuva valta turvautuu äärimmäisissä tapauksissa tuskan, vamman tai jopa kuoleman tuottamiseen tai niiden uhkaan. Se käyttää hyväkseen turhautumia, joita aiheutuu liikkumisen rajoittamisesta tai eräiden perustarpeiden tyydyttämisen ehkäisemisestä pakkokeinoin. Materiaalsiin palkkioihin perustuva valta soveltaa materiaalisten lähteiden ja palkkioiden kontrollousta säätelemällä hintoja ja palkkoja, luontaisetuja, palveluksia tai

hyödykkeiden jakelua. Normatiivinen valta operoi symbolisilla palkinnoilla ja rangaistuksilla. Sitä on olemassa kahta lajia: puhdasta normatiivista valtaa ja sosiaalista valtaa. Edellinen perustuu arvonannon tai rituaalisten symbolien kuten lippujen ja kunniamerkkien käyttelyyn, jälkimmäinen sosiaalisen hyväksymisen tai hylkäämisen. Edelliseen liittyen Ezioni esittää kolme tapaa olla mukana organisaation toiminnassa: vieraantumus, laskelmoiva ja moraalinen. Edellä esitetyt kaksi kolmijakoa voidaan esittää parittain keskenään, jolloin päädytään seuraavaan kolmeen organisaatiotyyppiin:

- pakko-organisaatioon,
- hyötyorganisaatioon ja
- normatiiviseen organisaatioon.

Jos tarkastellaan sotilasorganisaatioita edellä esitettyjen tyyppien valossa, todetaan, että ne sisältävät piirteitä jokaisesta. Kuitenkin on ilmeistä, että mitä alemmas hierarkiassa mennään, sitä voimakkaammin tulevat esiin pakko-organisaation piirteet. Ylemmillä tasoilla, nimenomaan henkilökunnan keskuudessa, lienevät hyötyorganisaation ominaisuudet selvimmän havaittavissa. Koska osallistuminen sotilasorganisaation toimintaan on varusmiehille vain ohimenevä, suhteellisen lyhytaikainen välivaihe, jonka merkitys yksilön tulevaisuuteen on melko vähäinen, on ymmärrettävää, että pakkoon perustuva vallankäyttö on lähes ainoa kyseeseen tuleva. Sotilasorganisaatiossa on myös havaittavissa selviä normatiivisen organisaation piirteitä. Ne vaikuttavat kaikilla tasoilla, mutta selvimmän kuitenkin ylemmillä.

1.3. Siviliyhteisöt — sotilasyhteisöt

Allardt (1966, 12—13) luonnehtii ihmisen käyttäytymistä sosiaalisena vaihtona, joka käsitteenä muistuttaa vuorovaikutusta. Vaihdeettavana voi olla materiaalisia hyödykkeitä, tekoja, tunteita, neuvoja, mielipiteitä jne. Yhteisökehitys on nähtävissä jatkuvana eriytymisen ja uudelleen integroitumisen vuorotteluna. Eriytyminen ilmenee esimerkiksi työnjaon lisääntymisenä, integroituminen puolestaan siinä, että työntekijien ja työntekijäin osapuolet järjestyvät lakien osoittamalla

tavalla ja hyväksyvät vaihtosuhteensa sääntelylle tietyt pelisäännöt. Eriytyvän, moniaineksisen yhteiskunnan kiinteys perustuu aikaisemmin miltei olemattomaan tekijään, erilaisuuteen. Erilaisuuteen perustuvaa kiinteyttä, orgaanista solidaarisuutta, luonnehtii kuitenkin vielä eräs tärkeä seikka: sosiaalinen paine hellittää yhteiskunnan kannalta epäolennaisiksi käyneissä asioissa. Samalla mahdollisuudet kiinteyden vahvistamisen pakon avulla vähenevät. Voimakkaan yhdenmukaistavan paineen Allardt katsoo vallitsevan silloin, kun yhteisön normit ovat seikkaperäisiä ja ne liittyvät voimakkaisiin sanktioihin, joita sovelletaan johdonmukaisesti.

Mikä on sotilasyhteisöjen suhde edellä kuvattuun kehitykseen? Janowitz (1959, 7) on esittänyt, että sotilasorganisaatiot ovat selvästi muuttuneet viimeisten 150 vuoden aikana. Tästä huolimatta tyypillinen sosiologinen analyysi korostaa hänen mielestään autoritaarisuutta, hierarkisuutta ym perinteellisiä ulottuvuuksia tekijöinä, jotka erottavat sotilasorganisaatiot siviiliorganisaatioista. Tämä ei ole aivan paikallaan, koska molemmat ovat — ainakin Yhdysvalloissa — selvästi lähentyneet toisiaan rakenteellisesti. Niiden tehtävien laatu, joiden hallitsemista sotilasorganisaation eri portailla toimivilta vaaditaan, on ”sekularisoitunut” (1961 b, 64—68) ja upseerikunnan sosiaalinen tausta vastaa entistä enemmän koko väestön rakennetta (79—101). Tämän lisäksi upseerien koulutukseen on tullut yhä enemmän siviilimäisiä piirteitä, humanistisia aineita jne (125—145).

Edellä esitetty saattaa pitää paikkansa nimenomaan Yhdysvalloissa, aseteknologian huima kehitys on varmasti pakottanut etsimään uusia johtamismalleja. Muutoksia on ilmeisesti havaittavissa myös meillä, on kuitenkin ajateltavissa, että ”sekularisoituminen” on tapahtunut pääasiassa ylemmissä portaissa ja nimenomaan esikuntatyöskentelyssä. Ohjesääntöjen ikää tarkasteltaessa on havaittavissa niiden periytyminen itsenäisyyden alun ajoilta. Eräitä muutoksia on kuitenkin tehty. Niiden päämääränä on aivan ilmeisesti ollut sotilasorganisaation totaalisuuden ja pakkoon perustuvan vallankäytön lieventäminen. Tällaisia ovat esimerkiksi väljemmät vapaa-ajan käyttöä koskevat määräykset, erilaiset neuvoa antavat elimet, joiden toimintaan myös varusmiehillä on mahdollisuus osallistua ja Sotaväen rikoslain uudistusesitykset. Edel-

leen on yhä enenevässä määrin pyritty lähinnä epävirallisella tasolla korostamaan kannustavan hallinnan merkitystä toiminnan motivoimisissa.

2. TUTKIMUKSEN PÄÄMÄÄRÄ

Koska sotilasorganisaatio eroaa niin ratkaisevasti yksilölle aiemmin tutuiksi käyneistä yhteisöistä totaalisuutensa ja paljolti pakkoon perustuvan vallankäytön takia, on ilmeistä, että uuden yhteisön seikkaperäiset käyttäytymissäännöt osoittautuvat useimmille mahdottomiksi täysin noudattaa. Rikos- ja rangaistustilastot antavat varmasti vain osittaisen kuvan todellisesta normien vastaisesta käyttäytymisestä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on:

- a. selvittää todellisen normien vastaisen käyttäytymisen määrää,
- b. etsiä eri rikosten keskinäisiä yhteyksiä ratkaisuna yhteisön harjoittamaa voimakasta sosiaalista painetta vastaan,
- c. selvittää yksilön sosiaalisen taustan vaikutusta rikosalttiuteen,
- d. todentaa mahdollisia siviili- ja sotilasrikosten välisiä yhteyksiä sekä
- e. selvittää yhteisön totaalisuuden ja pakkoon perustuvan vallankäytön vaikutusta rikosmääriin.

3. TUTKIMUKSEN AINEISTO

Tutkimuksen aineisto kerättiin helmikuussa 1969 nimettömällä kyselyllä. Lomakkeella saatiin tiedot varusmiesten sosiaalisesta taustasta, heidän syyllistymisensä siviilirikoksiin sekä heidän tekemänsä sotilasrikokset. Lomakkeella oli myös asennemittareita ja varusmiesten keskinäistä interaktiota selvitteleviä kysymyksiä, joiden avulla on tarkoitus myöhemmässä vaiheessa tutkia eräiden teorioiden paikkansa pitävyyttä sotilasyksiköissä. Kyselylomake kokeiltiin ennen varsinaista vastaamistilaisuutta 250 varusmiehen otoksella.

Kyselyyn vastasivat valituissa joukko-osastoissa kaikki paikalla

olevat kesäkuussa 1968 palvelukseen astuneet, vain miehistöön kuuluvat varusmiehet. Lomakkeet täytettiin perusyksiköittäin joukkotilaisuudessa, jonka valvojana toimi jokin yksikön upseereista. Tilaisuuden instruktio jaettiin kirjallisena perusyksiköihin ja se luettiin vastaajille ennen lomakkeiden täyttämistä. Luotettavuuden lisäämiseksi annettiin varusmiesten kyselytilaisuuden päätyttyä sulkea täytetyt lomakkeet tarkoitusta varten varattuun kirjekuoreen, joka postitettiin tutkijalle. Samalla tiedusteltiin eri lomakkeella yksiköiden päälliköiltä palvelusolosuhteita, rangaistusmenettelyjä ja poisjäämistä koskevia asioita. Kysely suoritettiin 14 joukko-osastossa, jotka oli valittu siten, että ne eivät edustaneet erikoisaselajeja, joiden varusmiesaines olisi ollut monessa suhteessa valikoitua. Lisäksi pyrittiin joukko-osastoja valittaessa siihen, että ne edustaisivat sijoituspaikkakunniltaan erilaisia ympäristöjä ns. korpivaruskunnista kaupunkivaruskuntiin ja että sijoituspaikkakunnat jakautuisivat mahdollisimman tasaisesti koko maan alueelle.

Virheellisen suorituksen takia jouduttiin hylkäämään yhden joukko-osaston ja kolmen erillisen perusyksikön tulokset.

Kyselyyn vastasi kaikkiaan 2088 varusmiestä. Poisjäämisprosentti oli 21,2, suurimpana syynä poisjäämiseen oli yksiköiden päälliköiden ilmoituksen mukaan kyselyn suorittamisajankohtana vallinnut nuhakuume-epidemia. On ilmeistä, että poisjäämisellä ei näissä olosuhteissa ole systemaattista vaikutusta tutkimustuloksiin ja otosta voidaan pitää luotettavana.

4. TUTKIMUSTULOKSET

4.1. Rikosten todelliset määrät

Pyrittäessä selvittämään rikollisuuden määrää voidaan käyttää kolmea eri mittausmenetelmää: otetaan tiedot tuomioistuini- tai rangaistus-tilastoista, kerätään ne rikosten uhreilta tai ne saadaan rikoksiin syyllistyneiden omista ilmoituksista. Eri menetelmien luotettavuudessa on jossain määrin eroja tutkittaessa sotilas- tai siviilirikoksia. Käytettäessä tuomioistuintilastoja rikollisuuden mittauksessa on useassa yhteydessä

(esim. Jaakkola 1965) todettu, että vain murto-osa kaikista rikoksista tulee ilmi eikä ilmitulo jakaudu umpimähkäisesti. Ilmituloriskiinkin vaikuttavat monet tekoon ja tekijään liittyvät sosiaaliset tekijät. Poikkeavuuden sosiaalinen kontrolli toimii statusselektiivisesti. Aubert (1954, 93) on selittänyt tämän siten, että jokainen yhteisö on järjestäytynyt vallassa olevien ryhmien suojaksi ja sosiaalisesti alempiarvoisia vastaan. Toisaalta statusselektiivinen harha heijastaa myös kunkin yksilön henkilökohtaisia ominaisuuksia. Esimerkiksi koulunkäynti vaikuttaa sekä rikollisuuteen että konfliktiin joutumiseen siten, että koulua käyneet ovat älykkäämpiä ja taitavampia, ja tästä syystä he joutuvat harvemmin kiinni rikoksistaan. He käyttäytyvät myös siistimmin ja tulevat sen vuoksi paremmin toimeen viranomaisten kanssa (Jaakkola 1965, 99—100). Kun kyseessä on sotilasorganisaatio, on ilmeistä, että valintaa tapahtuu hierarkian eri tasoilla eri tavoin. Organisaation säilymisen kannalta ei ole tarkoituksenmukaista soveltaa rangaistuksia samalla lailla hierarkian eri tasoilla. Menettelyt ovat erilaiset jos kyseessä on henkilökuntaan tai varusmiehiin kuuluva yksilö. Ei ole esimerkiksi todennäköistä, että henkilökuntaan kuuluvaan sovelletaan samoja sanktioita kuin varusmiehiin jos hän saapuu työpaikalleen myöhästyneenä. Tämä johtuu luonnollisesti myös siitä, että henkilökuntaan voidaan helpommin soveltaa muuta kuin paktoon perustuvaa vallankäyttöä. Jos ongelmaa tarkastellaan varusmiesten kannalta, on ilmeistä, että eräät sosiaaliseen taustaan, esimerkiksi koulutukseen liittyvät tekijät, saattavat vaikuttaa ilmituloriskiinkin. Paitsi edellä kuvattu selektiivisyys, vaikuttaa rangaistustilastoihin myös perusyksiköissä vallitseva rankaisukäytäntö. Vaikka ilmitulleista raskaammista rikkomuksista yleensä aina rangaistaan, niin lievemmissä tapauksissa, sellaisissa kuin juopumus, vähäinen myöhästymisen tai vaikeasti määritettävä kuuliaisuusrikkomus, menettely voi eri yksiköissä olla erilainen. Eräät yksikön päälliköt saattavat sivuuttaa tapaukset pelkillä nuhteilla, eräät katsovat niiden vaativan rankaisua. Näin ollen perusyksikön päällikön vaikutus rangaistusten määrään on ratkaiseva. Rangaistustilastoihin vaikuttaa edelleen yksikössä harjoitetun kontrollin voimakkuus. Valvontajärjestelmissä saattaa olla eroja tai yksikössä vallitsee ”silmänummistamismentaaliteetti”: rikkomuksiin ei puututa koska ei haluta antaa alaisille

vaikutelmaa pikkutarkasta esimiehestä tai siksi, että tapaukseen puutumisesta aiheutuisi lisävaivaa. Eräissä tapauksissa rikkomuksia on todettu sivuutetun vain yksikön rikostilaston pitämiseksi puhtaana. Kontrolli saattaa vaihdella myös puhtaasti ulkonaisien seikkojen takia. Kontrollimahdollisuudet kasvavat sitä mukaa kun henkilökunnan määrä lisääntyy varusmiehiin nähden. Samoin tapahtuu, jos varusmiehet ja henkilökunta asuvat yhdessä suljetussa yhteisössä. Tällaisia ovat esimerkiksi sota-alukset, rannikkotykistölinnakkeet ja jossain määrin myös ns korpivaruskunnat.

Yleisesti ottaen on kuitenkin ilmeistä, että rangaistustilastoihin perustuvalla rikostutkimuksella on sotilasorganisaatiossa varusmiesten keskuudessa suoritettua paremmat onnistumisen edellytykset kuin siviiliyhteisöissä.

Uhrin ilmoitukseen perustuva tutkimus on sotilasyhteisössä selvätkin epävarmin. Tämä johtuu yksinkertaisesti rikosten kohteiden abstraktiivisuudesta. Luotettavia tuloksia saadaan korkeintaan omaisuusrikoksista ja teoista jotka kohdistuvat yksilön fyysiseen koskemattomuuteen.

Tämä tutkimus perustuu pääosin tekijän ilmoituksiin omista rikoksistaan. Siksi on syytä selvittää tässä menetelmässä vaikuttavat virhelähteet sotilasrikoksia tutkittaessa. Tekijän ilmoitukseen perustuvassa tutkimuksessa vaikuttavat seuraavat virhetekijät, joiden perusteella suoritettu yhteenlasku antaa tulokseksi todellisen rikollisuuden:

ilmoitetut rikokset	
+ ilmoittamatta jätetyt rikokset	
— liioitellut rikokset	
+ unohdetut rikokset	
— ajallisesti siirtyneet rikokset	
± väärin käsitetyt kysymykset	
± poisjääminen	
— tutkijan ylliuokittamat rikokset	
+ mittarin vajoaus	
<hr/>	
= todellinen rikollisuus	

Sotilasyhteisössä suoritettussa rikostutkimuksessa on eri tekijöiden vaikutus seuraava:

- a. **Ilmoittamatta jättäminen.** Virhelähteen vaikutus riippuu paljolti siitä, miten paljon vastaaja katsoo rehellisen vastauksen antamisesta olevan itselleen haittaa tulevaisuudessa. Tämä riippuu edelleen siitä, kuinka hyvin vastaajan anonyymisyys voidaan taata tutkijoiden toimesta ja kuinka kauan vastaaja joutuu osallistumaan yhteisön toimintaan vastaamistilaisuuden jälkeen. Anonyymisyys pyrittiin takaamaan aiemmin esitetyllä tavalla, ja kun kysely suoritettiin vain viikkoa ennen palvelukseenastumiserän kotiuttamista, voidaan menetelmää tässä suhteessa pitää mahdollisimman luotettavana.
- b. **Liioittelu.** Totaalisissa yhteisöissä on asukkien keskuudessa usein todettu vallitsevan (Goffman 1962) selvästi antagonistisia asenteita yhteisön valtaapitäviä ja seikkaperäisiä normeja kohtaan. Näin ollen on mahdollista, että virallisten normien vastaisesta käyttäytymisestä tehdään hierarkian alemmilla tasoilla epävirallinen normi. Tähän suuntaan viittaa myös se, että väittämän ”rangaistukset nostavat hieman miehen arvoa tovereiden silmissä” katsoi 23,34 % vastaajista pitävän täysin tai osittain paikkansa. Näin ollen saattaa liioittelulla olla merkitystä tulosten vääristymisessä.
- c. **Unohtaminen.** Tämä on riippuvainen toisaalta tapahtumasta kuluneesta ajasta ja toisaalta rikoksen merkittävydestä. Koska varusmies aika on suhteellisen lyhyt, vain kahdeksan kuukautta, on ilmeistä, että suoritettut rikokset ovat melko hyvin muistissa. Vaihtelua sen sijaan on eri tyyppisten rikosten muistamisessa. Selvästi määriteltävissä olevat teot, esim. luvaton poistuminen muistetaan, mutta vähäpätöinen kuuliaisuusrikos saattaa hyvinkin unohtua.
- d. **Ajallinen siirtyminen.** Tällä tarkoitetaan sitä, että teko sijoitetaan eri ajankohtaan kuin mitä tutkimuksessa kysytään. Koska tässä tutkimuksessa tarkastellaan koko varusmiesaikana suoritettuja rikoksia, ei tällä tekijällä ole vaikutusta.
- e. **Väärinkäsitys.** Sotilasorganisaatio poikkeaa siinä suhteessa siviiliyhteisöstä, että siinä annetaan jokaiselle uudelle jäsenelle opetusta yhteisön rikoslaissa. Tämä mahdollistaa normien vastaisen

teon yksilöimistä ja sijoittamista oikeaan tekokategoriaan. Tekojen oikeaan luokitteluun vaikuttavat kuitenkin yksilön lahjakkuus ja annetun opetuksen taso, joka ilmeisesti vaihtelee eri yksiköissä.

- f. **Poisjääminen.** Ongelman on yleensä katsottu aiheuttavan eniten haittaa kyselyihin ja haastatteluihin perustuvissa tutkimuksissa. Sillä on kuitenkin systemaattista vaikutusta vain silloin, kun poisjääminen on yksilön itsensä valittavissa. Virhetekijä on kuitenkin vältettävissä sotilasorganisaatiossa suoritetuissa tutkimuksissa sisällyttämällä vastaamistilaisuus pakollisena normaaliin päiväpalvelusohjelmaan. Ainoan selvästi tuloksiin vaikuttavan poisjääneiden ryhmän muodostavat parhaillaan arestissa olevat (tutkimuksen otoksessa 0,5 %). Tilaisuuden pakollisuudella saattaa kuitenkin olla vaikutusta kohtiin a ja b.
- g. **Tutkijan suorittama yliluokitus.** Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkija katsoo rikoksen tapahtuneen vaikkei yhteisössä vallitsevan käytännön mukaan tekoa vielä katsottaisi rikokseksi. Samoin katsotaan yliluokitukseksi se, että rikos sijoitetaan raskaampaan luokkaan kuin mihin se itseasiassa kuuluisi. Tässä tutkimuksessa tiedot on otettu suoraan primäärimateriaalista, joten virhe on vastaajan liioittelusta johtuva.
- h. **Mittarin vaillinaisuus.** Usein on mahdotonta jo pelkästään käytännön syistä laatia mittaria, johon sisältyisivät kaikki mahdolliset rikokset. Näin tässäkin tutkimuksessa. Käsiteltäviksi on otettu vain yleisimmän esiintyvät, Sotaväen rikoslaissa esitetyt rikokset. Lisäksi on jätetty pois kaikki ns muut rikokset koska niiden täydellinen luetteleminen ei olisi mielekäästä.

Edellä olevan perusteella voidaan olettaa, että sotilasyhteisössä suoritettulla kyselyllä päästään luotettavampaan tulokseen kuin samalla menetelmällä siviiliyhteisössä. Taulukossa 1 on esitetty eri rikoksiin syyllistyneiden määrät kyselyyn osallistuneiden oman ilmoituksen mukaan. Taulukkoon on sisällytetty myös eräänlainen "riskiprosenttiluku", joka on saatu vertaamalla tietystä rikoksesta rangaistujen määrää niiden määrään, jotka ovat syyllistyneet tähän rikokseen joutumatta kiinni.

TAULUKKO 1. Eri sotilasrikoksiin syyllistyneiden määrät vastaajien oman ilmoituksen mukaan

Rikos	Vastan- neita	On syyllistynyt, mutta ei ole joutunut kiinni				On syyllistynyt, joutunut kiinni, mutta ei rangaistu				On joutunut kiinni ja rangaistu				Kon- flikti- riski (%) ¹⁾
		Ker- ran	Useam- min	Yht	%	Ker- ran	Useam- min	Yht	%	Ker- ran	Useam- min	Yht	%	
57. Sotilaskarkuruus	1999	13	11	44	1,2	0	0	0	0,0	2	1	3	0,2	6,8
58. Luvaton poistuminen	2057	278	360	638	31,4	5	3	8	0,4	32	16	48	2,3	7,5
59. Luvaton lomanylitys	2047	175	59	234	11,4	18	6	24	1,2	42	8	50	2,4	21,4
60. Vilppi palveluksesta vapautumiseksi	2037	139	339	478	23,5	5	7	12	0,7	8	7	15	0,7	3,1
61. Annetun tehtävän laiminlyöminen	2042	215	394	609	29,9	16	21	37	1,8	5	10	15	0,8	2,5
62. Esimiehen pahoinpitely tai väkivalta	2031	29	19	48	2,4	2	3	5	0,2	1	0	1	0,05	0,2
63. Kieltäytyminen tehtävän suorittamisesta	2044	195	301	496	24,2	13	13	26	1,3	11	8	19	0,9	3,8
64. Nurkuminen	2044	252	587	739	41,0	14	30	44	2,2	8	12	20	1,0	2,7
65. Esimieheen kohdistunut herjaus	2036	126	311	437	21,4	5	15	20	1,0	5	4	9	0,4	0,2
66. Palvelustoverin pahoinpitely	2038	40	23	63	3,1	2	0	2	0,1	0	0	0	0,0	0,0
67. Poistuminen vartio- ja päivystyspaikalta	2039	81	136	217	10,6	0	2	2	0,1	8	0	8	0,4	0,4
68. Muu vartio- tai päivystysrikos	2040	160	277	437	21,4	5	5	10	0,5	7	0	7	0,3	0,2
69. Valtion omaisuuteen kohdistunut rikos	2034	52	80	132	6,5	2	1	3	0,1	0	1	1	0,05	0,0
70. Omaisuusrikos	2035	61	65	126	6,2	1	2	3	0,1	3	0	3	0,1	0,2
71. Palvelusuopumus	2025	178	113	291	14,4	1	3	4	0,2	2	1	3	0,1	0,1
72. Juopumus vapaa-aikana	2021	239	719	958	47,4	7	16	23	1,1	18	23	41	2,0	4,3

¹⁾ rikoksista rangaistujen määrän suhde niitten määrään, jotka ovat syyllistyneet rikokseen joutumatta kiinni

Eri kysymyskohteisiin on vastattu melko täydellisesti, keskimäärin vain 2,8 prosenttia vastaajista ei ollut antanut tietoa rikoksistaan. Vajaus oli suurin sotilaskarkuruutta tiedustelevan kysymyksen kohdalla. Tämä ei luultavasti johtunut salaamishalusta vaan siitä, että kysymystä ei ymmärretty. Tähän viittaa myös se, että peräti 44 vastaajaa katsoi syyllistyneensä rikokseen joutumatta siitä kiinni. Tämä on loogisesti mahdotonta: sotilaskarkuruus edellyttää karkuriksi julistamista, siis teon paljastumista.

Kaikkiaan 76,5 % vastaajista ilmoitti syyllistyneensä johonkin luetelluista rikoksista joutumatta kiinni. Ylivoimaisesti yleisin rikos oli juopumus vapaa-aikana. Ilmitulemattomien kuuliaisuusrikosten yllättävän suuri määrä selittyy ilmeisesti sillä, että ne on kohdistettu ryhmänjohtajiin, joilla tosin katsotaan olevan muodollisen esimiesaseman, mutta jotka kuitenkin käsitetään paremminkin vertaisiksi kuin varsinaisiksi vallankäyttäjiksi. Yleensä eri rikoksiin on syyllistytty useammin kuin kerran. Poikkeuksena ovat vain raskaammat rikokset, karkuruus ja pahoinpitelyt sekä luvaton lomanylitys, johon syyllistyminen on oletettavasti enemmän sattumanvaraista kuin tahallista.

Siitä missä määrin ilmitulleesta rikkomuksesta seurasi rangaistus antaa kuvan suhde

ilmitulleiden, mutta rankaisematta jätettyjen tapausten määrä

ilmitulleiden, ja rankaisuun johtaneiden tapausten määrä.

Suhdeluvut olivat eräiden rikosten osalta seuraavat:

— luvaton poistuminen	0,2	— tehtävän laiminlyönti	2,5
— luvaton lomanylitys	0,6	— kieltäytyminen	1,4
— vilpillinen menettely	0,8	— nurkuminen	2,2
— juopumus vapaa-aikana	0,6	— esimiehen herjaaminen	2,2

Mitä pienempi suhdeluku on sitä varmemmin ilmitulleesta rikoksesta oli seurannut rangaistus. On ilmeistä, että rangaistusseuraamus oli sitä varmemmin odotettavissa, mitä konkreettisemmasta rikoksesta oli kysymys, ja teon voitiin selvästi osoittaa tapahtuneen.

Luetelluista rikoksista oli oman ilmoituksen mukaan rangaistusta varusmiehistä 8,6 %:a. Lukumäärä osoittautui varsin luotettavaksi. Jos

Pääsikunnan rangaistustilastosta vähennetään ns. muihin rikoksiin syyllistyneet saadaan tulokseksi sen mukaan, että 8,2 % vuonna 1968 palvelukseen astuneista varusmiehistä oli rangaistu. Selvästi eniten oli rangaistu luvattomasta poistumisesta ja lomanylityksestä sekä juopumuksesta vapaa-aikana.

Jos verrataan konfliktiriskiä eri rikosten kesken havaitaan, että se on suurin poissaolorikosten kohdalla. Erityisen suuri se on luvattoman lomanylityksen osalta. Tämä antaa viitteitä siitä, että kontrolli toimii tehokkaasti yhteisön kannalta epäolennaisissa seikoissa. Sen sijaan vaarallisempien (kuuliaisuusrikosten) kohdalla riski on melko pieni.

4.2. Normien vastainen käyttäytyminen sosiaalisen paineen laukaisijana

Argyris on esittänyt teorian (1961, 119—122), että organisaatiossa esiintyy pääasiassa kolmenlaisia muuttujia, jotka aiheuttavat riippuvuus- ja alistussuhteita. Näistä ensimmäinen on virallisen organisaation rakenne, toinen ohjaava johtajuus ja kolmas valvonta. Muuttujien voimakkuuden mukana riippuvuuden ja alistussuhteiden kokemisen määrä pyrkii voimistumaan sitä mukaan kun organisaation hierarkiassa siirrytään alaspäin ja kun organisaatio saa tavalla tai toisella joukkotuotannon muodon. Yleensä ihmiset ovat länsimaisen kulttuurin piirissä taipuvaisia kokemaan liiallisen riippuvuuden, alaisena olemisen yms. turhauttavana. Mielummin he olisivat itsenäisiä ja pyrkisivät asemaan, joka olisi sama tai korkeampi kuin heidän vertaisillaan. Halutessaan olla aktiivisia he ehkä kokevat kykyjensä jäävän vaille huomiota. Turhautuminen vuorostaan johtaa regressioon, aggressioon ja pitkäaikaisiin jännitystiloihin. Syntyy selkkauksia. Yksilö pitäisi parempana poistua koko tilanteesta, muttei uskalla, koska pelkää seurauksia. Argyriksen mukaan voidaan vielä osoittaa, että yksilö näissä olosuhteissa on taipuvainen kokemaan psyykkistä epäonnistumista ja lyhytjänteisyyttä. Jos tapahtumien kulku on edellä kuvatun kaltaista, organisaation jäsenet pyrkivät sopeutumaan turhautumaan, selkkauksiin, epäonnistumisen kokemiseen ja lyhytjänteisyyteen luomalla seuraavia epävirallisia toimintoja ja niiden yhdistelmiä:

- a. poetaan tilanteesta (poissaolo tai siirtyminen muualle),
- b. pyritään kohoamaan organisaation hierarkiassa,
- c. kehitellään erilaisia puolustusmekanismeja (aggressio, projek-
tio, kelvottomuuden tunteet tai unelmointi),
- d. muututaan apaattisiksi ja välinpitämättömiksi,
- e. muodostuu epävirallisia ryhmittymiä kohdassa c ja d mainittu-
jen reaktioiden sanktioimiseksi,
- f. epäviralliset ryhmät virallistuvat tai
- g. väheksytään itsekasvatuksen ja luovan panoksen merkitystä sa-
malla kun rahan ja muiden materiaalistien palkkioiden tärkeyttä
korostetaan.

Kohdissa a, c ja d esitetyt reaktiot ovat tämän tutkimuksen kan-
nalta mielenkiintoisia: niiden suuntaiset teot ovat Sotaväen rikoslain
mukaan virallisesti sanktioituja. Yhteyksien todentamiseksi suoritettiin
tutkimuksen materiaalista faktorianalyysi. Analyysin perustana olivat
eri sotilasrikosten väliset nelikenttäkorrelaatiot sen mukaan oliko yksilö
syyllistynyt rikokseen vai ei. Rotaatiossa käytettiin varimaxratkaisua,
jolloin tulokseksi saatiin neljä faktoria. Seuraavassa eri rikosten latauk-
set näillä faktoreilla:

	I	II	III	IV
sotilaskarkuruus		.57		
luvaton poistuminen	.36			.46
lomanylitys		.32		.67
vilppi	.44		.35	
tehtävien laiminlyönti	.61			
esimiehen pahoinpitely		.70		
kieltäytyminen	.70			
nurkuminen	.72			
esimiehen herjaus	.58			
palvelustoverin pahoinpitely		.60		
poistuminen vartiopaikalta			.51	.46
muu vartiorikos			.53	.46
valtion omaisuuteen kohd. rikos			.67	
omaisuusrikos			.65	
palvelusjuopumus				.55
juopumus vapaa-aikana	.51			.35

Tulos osoittaa tiettyjen yhteyksien vallitsevan Argyriksen esittämän luokituksen ja faktorianalyysillä saatujen tulosten välillä. Faktorilla I ovat saaneet korkeita latauksia rikokset, jotka edustavat puolustusmekanismeja organisaation vallankäyttöä vastaan. Niissä on havaittavissa lähinnä aggression suuntaista käyttäytymistä. Faktorilla II ovat korkeita latauksia saaneet vain kaikkein törkeimmiksi katsotut rikokset. Faktori ei sovi Argyriksen luokitukseen, mutta on sikäli looginen, että näihin rikoksiin syyllistyneet edustavat ilmeisesti kaikkein assosiaalisinta ryhmää. III faktori muistuttaa suuresti reaktiotyyppiä d, siis välinpitämättömyyttä. Rikoksille on ominaista se, että ne on tehty olosuhteissa, joissa kontrolli on vähäistä ja holtittomuus mahdollista. Faktori IV osoittautuu selvästi luokan a mukaiseksi. Rikoksille on tyypillistä, että palvelusvelvollisuutta on pyritty välttämään poistumalla tavalla tai toisella tilanteesta. Yllättävää on kuitenkin palvelusjuopumuksen tällä faktorilla saama korkea lataus. Sen voisi kuitenkin katsoa edustavan jonkinlaista epäreaalista palvelusvelvollisuudesta vapautumista.

Faktorianalyysi suoritettiin samalla tavalla myös siviilirikoksilla. Tulokseksi saatiin kolme faktoria. Eri rikosten lataukset niillä olivat seuraavat:

	I	II	III
juopumus yleisellä paikalla		.48	.40
tullipetos			.51
vahingonteko	.62		
sukupuolirikos		.66	
sek. varastettuun tavarahan	.48		.35
murto	.66		
rattijuoppous		.67	
viinankeitto		.54	
ravintola yms petos	.49		
pahoinpitely			.70
ryöstö			.66
ajoneuvovarkaus	.53		
varkaus	.72		

Tulos on varsin yhdenmukainen Jaakkolan (1965, 94) klusterianalyysillä saaman kanssa. Faktori I edustaa selvästi omaisuusrikoksia ja II väkijuomarikoksia. Sen sijaan faktori III, jolla korkeita latauksia ovat saaneet väkivaltaan liittyvät rikokset ei tullut Jaakkolan tutkimuksessa esiin.

Faktorianalyyseillä saatuja tuloksia käytettiin tämän tutkimuksen jatkoanalyysien taloudellistamiseen. Tutkimukseen sisällytettiin sotilasrikoksista vain vallankäyttöön kohdistuvat ja poistumiseen liittyvät rikokset, sillä niiden katsottiin selvimmin erottautuvan toisistaan erilaisina reatioina sosiaalista painetta vastaan. Analyyseihiin otettiin eräissä yhteyksissä myös ns. törkeät rikokset, joilla saattaa olla mielenkiintoa eräiden muuttujien suhteen. Rikoksille olisi ollut mahdollista laskea faktoripisteet, mutta tässä tutkimuksessa tyydyttiin joko- tai menettelyyn: kutakin faktoria valittiin edustamaan yksi tai useampi rikos ja taulukoinnissa rikostyyppiin katsottiin esiintyvän, jos yksilö oli syyllistynyt tyyppiin kuuluvaan rikokseen. Eri rikostyyppisiä edustamaan valittiin seuraavat rikokset:

- a. poissaolorikokset
  - luvaton poistuminen ja
  - luvaton lomanylitys
- b. kuuliaisuusrikokset
  - kieltäytyminen ja
  - nurkuminen
- c. ns. törkeät rikokset
  - sotilaskarkuruus,
  - esimiehen pahoinpitely ja
  - palvelustoverin pahoinpitely

Siviilirikostyyppisiä edustivat

- a. omaisuusrikokset
  - murto- ja
  - varkaus
- b. väkijuomarikokset
  - rattijuoppous

- c. väkivaltarikokset
  - pahoinpitely ja
  - ryöstö

4.3. Sosiaalisen taustan vaikutus rikosalttiuteen

4.3.1. Kotipaikkakunta ja rikollisuus

Teollistumisen myötä on yhteiskunnassa havaittavissa kaksi muutosprosessia: työnjako lisääntyy ja yhdenmukaistava paine hellittää. Durkheim (1960, 69—110) on määritellyt työnjaon avulla käsitteet mekaaninen ja orgaaninen solidaarisuus. Vähäistä työnjakoa vastaan mekaaninen solidaarisuus ja kehittynyttä työnjakoa orgaaninen solidaarisuus. Mekaanisen solidaarisuuden järjestelmälle on ominaista voimakas yhdenmukaisuuden vaatiminen. Järjestelmässä on runsaasti sellaisia normeja, jotka moni sen jäsenistä on vahvasti sisäistänyt. Lisäksi sanktiointi on voimakasta ja kohdistuu sekä muiden että omaan käyttökseen. Yhdenmukaisuutta vaativat normit vallitsevat ilmeisesti hyvin monenlaisilla sosiaalisen käyttäytymisen aloilla, ne ulottuvat ekspressiivisestä yhdessäolosta instrumenttaaliseen taloustoimintaan ja yleensä päämäärätoimintaan. Sitä paitsi järjestelmässä on vähän ristikkäispaineita, sillä väestön vaihtuvuus on vähäistä ja tiedotus- ja liikenneyhteydet kehittymättömiä. Orgaanisen solidaarisuuden järjestelmälle sitä vastoin on ominaista heikko yhdenmukaisuuden vaatiminen. Sellaiset sosiaalisen käyttäytymisen lohkot kuin taloudellinen, uskonnollinen ja poliittinen toiminta ovat eriytyneet omiksi suhteellisen itsenäisiksi osajärjestelmikseen. Yksilöt eivät enää sanktioi omaa eivätkä muiden käyttäytymistä samalla tavoin kuin mekaanisen solidaarisuuden vallitessa. Sosiaalisen käyttäytymisen eriytyessä sanktiot menettävät ankaran, kostonomaisen luonteensa ja niistä tulee monessa tapauksessa pelkkiä korvauksia. Mutta mekaanisen ja orgaanisen solidaarisuuden välisessä eroavuudessa lienee kysymys muustakin kuin sosiaalisen käyttäytymisen eriytyemisestä itsenäisiksi osajärjestelmiksi ja sitä tietä tapahtuvasta normiston rakenteen muuttumisesta. Dynaaminen, väes-

töltään ja muultakin rakenteeltaan alati muuttuva yhteiskunta opettaa yksilöt sietämään poikkeavuutta, joten heidän on mahdollista nähdä monin verroin enemmän kuin staattisen järjestelmän yksilöiden. Muiden yksilöiden käyttäytymisen ankarasta sanktioimisesta joudutaan luopumaan.

Mm. Stouffer (1955, 112 ja 149) on todennut yhdenmukaistavan paineen pienenevän edellä esitetyn mukaisesti yhteiskunnan teollistuessa. Hän havaitsi yhdenmukaistavan paineen olevan korkea pienillä paikkakunnilla ja matala suurilla, tiheään asutuilla paikkakunnilla. Samansuuntaisen tuloksen sai Littunen (1962, 63—67) verratessaan suomalaista maalaisväestöä ja kaupunkilaisväestöä: maalaiset vaativat selvästi voimakkaammin yhdenmukaista käyttäytymistä.

Sotilasyhteisölle on edellisen perusteella ominaista nimenomaan mekaaninen solidaarisuus, ja se on ilmeisesti yhteisö, jossa kaikkein voimakkaimmin korostetaan yhdenmukaisen käyttäytymisen vaatimusta.

Tutkimuksessa pyritään todentamaan mitä vaikutusta yksilön aikaisemmallalla kokemuksella yhdenmukaisesta paineesta ja mekaanisesta solidaarisuudesta oli sopeutumiseen sotilasyhteisön normeihin.

Riippumattomiksi muuttujiksi otettiin asuinpaikkakunnan koko, kotiseudun teollistuneisuus ja sillä vallitseva yhdenmukaistava paine.

Taulukossa 2 on esitetty eri rikoksiin syyllistyneiden määrät kotipaikkakunnan koon suhteen.

Tulos on varsin selvästi odotetun suuntainen. Poissaolorikosten suhteelliset frekvenssit kasvavat tasaisesti siirryttäessä yhä suuremmille paikkakunnille. Rikostyyppiin syyllistyneiden määrä on yli kaksinkertainen helsinkiläisten keskuudessa verrattuna hiljaiselta maaseudulta tulleisiin. Jakautumat ovat samankaltaisia myös kuuliaisuusrikosten ja ns. törkeimpien rikosten osalta. Muutos ei näissä kuitenkaan ole yhtä tasaista. Maaseudun edustajat ovat näihin syyllistyneet muita harvemmin, mutta hieman odotetusta tuloksesta poiketen huippu jakautumisessa on suurempien kaupunkien kohdalla. Tämä selittyy osin sillä, että yhdenmukaistava paine ei olekaan matalin Helsingissä. Riihinen on teollistumiseen liittyviä kasautumislmiöitä tutkiessaan (1965, 193—203) erottanut erääksi ilmiöön kuuluvaksi muuttujaksi yhdenmukaista-

Taulukko 2 Kotipaikkakunnan koko ja syyllistyminen eri rikoksiin

Kotipaikkakunnan koko	Syyllistynyt											
	Poissaolo- rikokseen		Vastanneita		Kuuliaisuus- rikokseen		Vastanneita		Törkeisiin rikoksiin		Vastanneita	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Maaseutu	181	29,2	620	30,4	255	41,4	616	30,3	23	3,8	599	30,3
Maaseudun asutus- keskus	115	30,3	380	18,6	179	46,7	383	18,8	19	5,1	375	19,0
Kirkonkylä	106	39,9	266	13,0	133	50,6	263	12,9	19	7,4	257	13,0
Kauppala	75	46,3	162	7,9	96	59,3	162	8,0	11	7,0	157	8,0
Kaupunki, alle 50 000 asukasta	114	47,5	240	11,8	131	55,3	237	11,7	13	5,7	229	11,6
Kaupunki 50 000— 100 000 asukasta	110	50,0	220	10,8	137	62,6	219	10,8	24	11,3	213	10,8
Helsinki	94	61,0	154	7,5	87	56,5	154	7,6	12	8,3	145	7,3
Yhteensä	795	38,9	2042	100,0	1018	50,1	2034	100,0	121	6,1	1975	100,0

van paineen. Tämä esiintyy omana faktorinaan eli muutosprosesseja kuvaavassa faktorianalyysissä. Riihinen toteaa, että yhdenmukaistavan paineen vaihtelut eivät Suomessa noudata yksinomaan teollisuuden suuntaa. Matalan yhdenmukaistavan paineen yhdyskunnat koostuvat toisaalta teollisista, toisaalta haja-asutuksen alueista. Eri kokoisten yhteisöjen vertailua varten laskettiin Riihisen aineistosta niiden faktoripistemäärien keskiarvot.

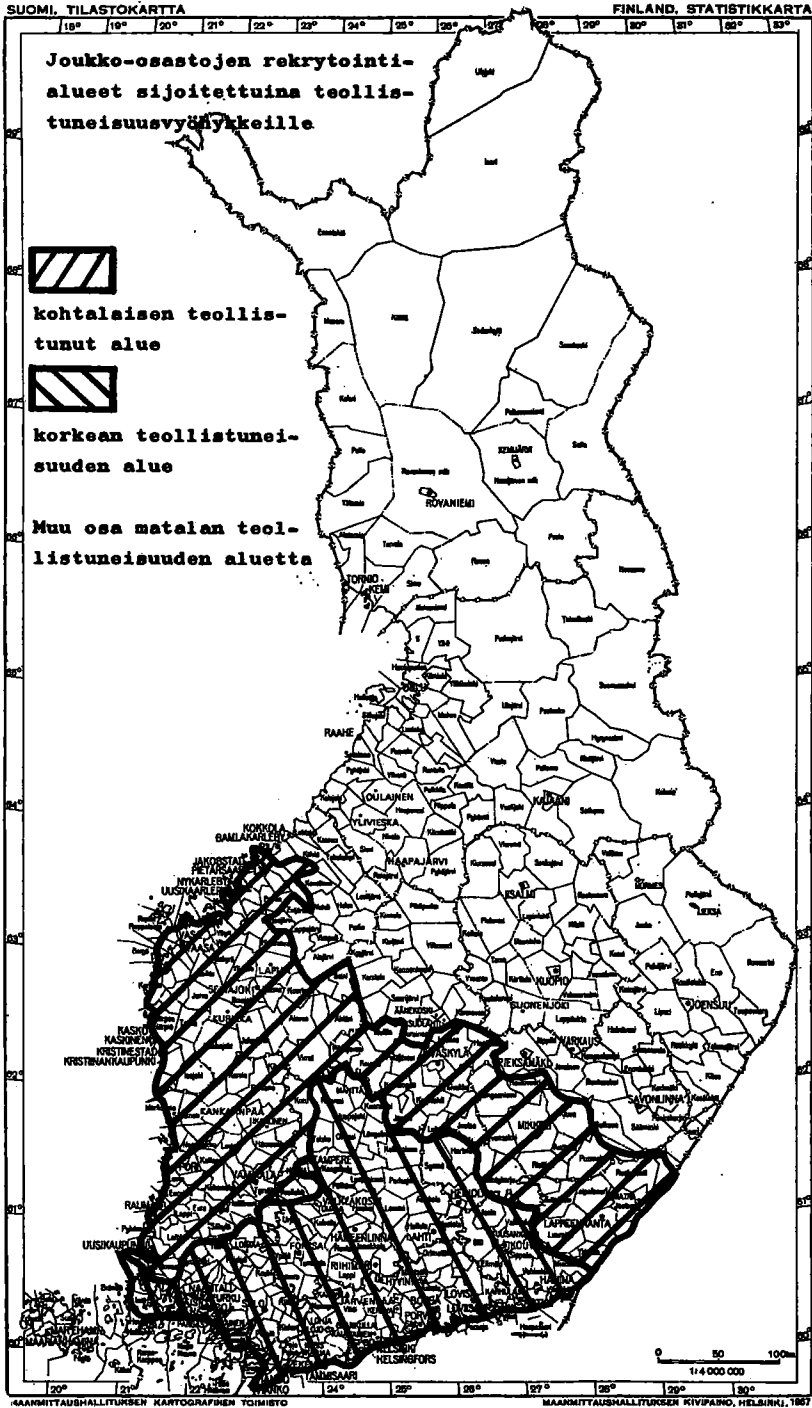
Yhdenmukaistavan paineen faktoripistemäärä eri tyyppisillä paikkakunnilla olivat:

— Helsinki	0,969
— kaupungit, 50 000— 100 000 asukasta	1,073
— kaupungit, alle 50 000 asukasta	0,670
— kauppalat	0,625

(Pieni luku merkitsee korkeaa yhdenmukaistavaa painetta).

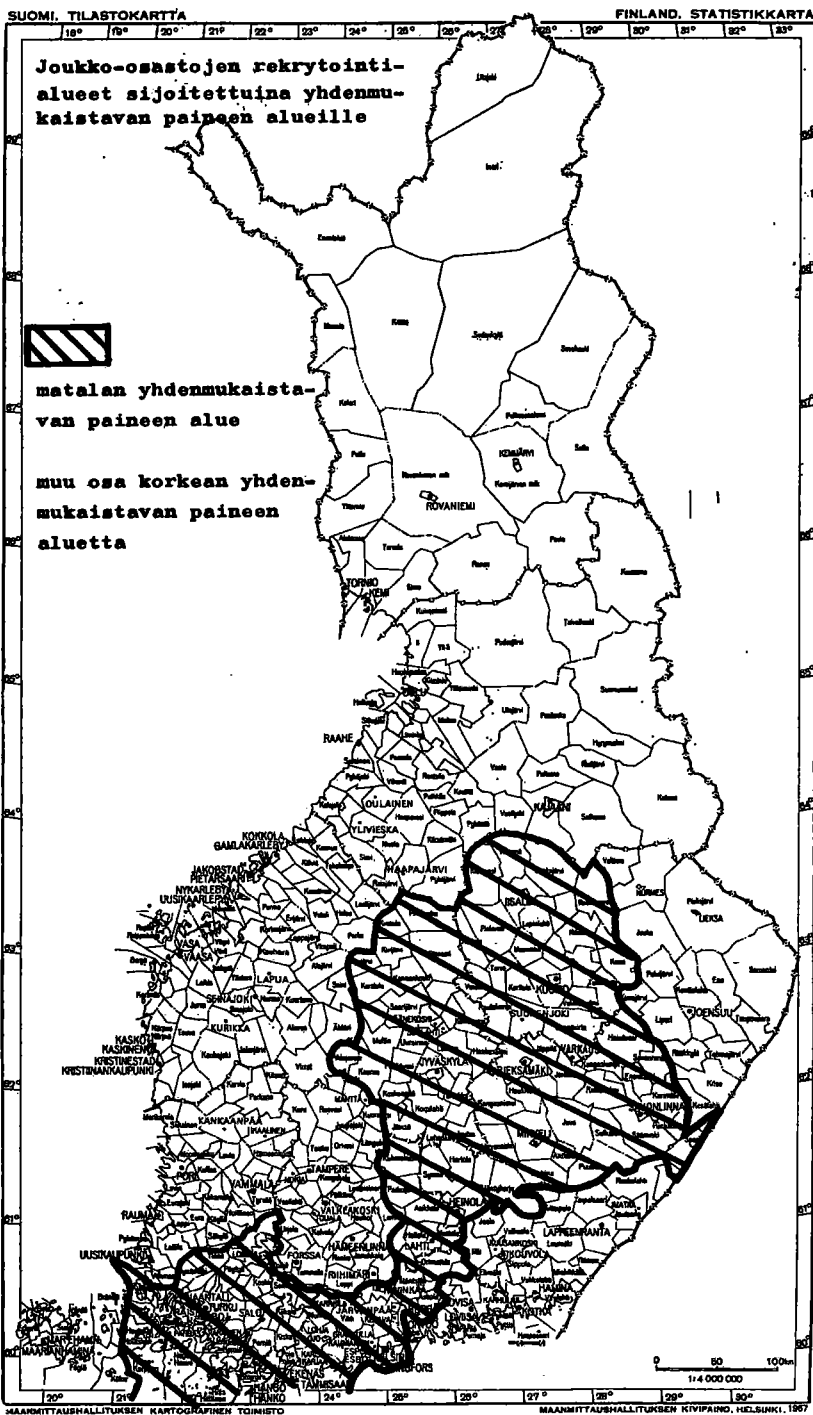
Muutokset noudattelevat pääpiirtein näistä yhteisöistä lähtöisin olevien varusmiesten rikoksiin syyllistyneisyyden määriä. Tarkempaan tulokseen olisi päästy, jos olisi ollut tiedossa miltä paikkakunnilta varusmiehet olivat kotoisin, jolloin luokittelussa olisi yhdenmukaistavan paineen suhteen päästy tarkkoihin arvoihin. On ilmeistä, että nimenomaan kuuliaisuusrikokset ja ns. törkeämmät rikokset kuvastavat paremmin yhdenmukaistavan paineen sietoa kuin poissaolorikokset.

Riihisen tutkimus mahdollisti myös lähestyä teollistuneisuuden ja yhdenmukaistavan paineen vaihteluiden vaikutusta rikoksien yleisyyteen toiselta kannalta. Paitsi paikkakunnan koon mukaan, vaihtelevat nämä muuttajat myös alueellisesti. Nämä alueet muodostuvat molemmissa tapauksissa viidestä toisistaan melko selvästi erotettavasta vyöhykkeestä (1965, 145 ja 199). Tässä tutkimuksessa pyrittiin todentamaan rikollisuuden määriä eri vyöhykkeiltä kotoisin olevien varusmiesten keskuudessa. Eri joukko-osastojen rekrytointialueet sijoitettiin mahdollisuuksien mukaan Riihisen määrittämille vyöhykkeille. Epä-

KUVA 1

Maanpuolustuskorkeakoulu
Kurssikirjasto

KUVA 2

tarkkuuta aiheuttaa se, että rekrytointi tapahtuu sotilaspiireittäin, joiden rajat luonnollisesti poikkeavat vyöhykkeiden rajoista. joukko-osastot tosin ottavat varusmiehensä pääosin ympäröivistä sotilaspiireistä, mutta osa saattaa tulla hyvinkin kaukaa, joten tulos ei tänäänäkään takia ole kovin tarkka. Jotta sotilaspiirit olisi mahdollisimman hyvin saatu sopeutettua vyöhykejakoon, ja koska edustavaa otosta ei olisi rekrytointialueiden epätasaisen jakautumisen takia saatu kaikilta alueilta, jouduttiin Riihisen esittämiä vyöhykkeitä yhdistämään. Näin saatiin teollistuneisuutta edustamaan kolme ja yhdenmukaistavaa painetta vain kaksi vyöhykettä. Sotilaspiirien rajoihin sopeutetut vyöhykejaot on esitetty kuvissa 1 ja 2. Rikoslajeista on otettu mukaan vain kuuliaisuus- ja poistumisrikokset.

Taulukko 3 esittää rikosmääriä eri vyöhykkeiltä kotoisin olevien keskuudessa.

Teollistuneisuuden aste	Syylistynyt							
	Poissaolorikoksiin				Kuuliaisuusrikoksiin			
	N	%	Vast.	%	N	%	Vast.	%
Korkea	275	46,3	594	29,3	326	54,9	593	29,4
Keskinkertainen	284	36,8	771	38,1	368	48,0	765	38,0
Matala	227	34,5	660	32,7	317	48,0	658	32,6
Yhteensä	786	38,8	2025	100,0	1011	50,3	2016	100,0

Taulukko 3. Kotiseudun teollistuneisuus ja rikollisuus

Tulos on jälleen odotetun mukainen. Erot kuuliaisuusrikosten kohdalla ovat tässäkin pienemmät ja suhteelliset frekvenssit keskinkertaisen ja matalan teollistuneisuuden alueilla yhtä suuret. Teollistuneisuus ja asuinpaikkakunnan koko ovat ilmeisesti varsin riippuvaisia toisistaan, joten tasainen lisääntyminen poistumisrikosten osalta teollistuneisuuden suhteen on selitettävissä tältä pohjalta: suurin osa joukko-osastoista

on sijoitettu suurempiin asutuskeskuksiin tai ainakin niiden välittömään läheisyyteen, ja koska suuri osa varusmiehistä on kotoisin juuri näistä asutuskeskuksista, niin kiusaus ja mahdollisuus poistumiseen ovat suuret. Tähän suuntaan viittasivat myös asuinpaikkakunnan koon suhteen laskettujen rikosmuuttajien jakautumat. Kuten aikaisemmin esitettiin, yhdenmukaistava paine ei ilmeisestikään noudata teollistuneisuuden muutoksia, ja kun on oletettavaa, että rikokset ovat yhteydessä nimenomaan tottuneisuuteen yhdenmukaistavaan paineeseen, selittyy suhteellisen korkea rikosfrekvenssi matalan teollistuneisuuden alueilta kotoisin olevien kohdalta näin. Olettamusta yhdenmukaistavan paineen voimakkaasta vaikutuksesta rikollisuuteen tukevat taulukossa 4 esitetyt rikosjakautumat.

Yhdenmukaistava paine	Syyllistynyt							
	Poissaolorikoksiin				Kuuliaisuusrikoksiin			
	N	%	Vast.	%	N	%	Vast.	%
Matala	226	46,1	491	24,3	287	58,6	490	24,3
Korkea	560	36,4	1534	75,7	724	47,4	1526	75,7
Yhteensä	786	38,8	2025	100,0	1011	50,3	2016	100,0

Taulukko 4. Kotiseudulla vallitseva yhdenmukaistava paine ja rikollisuus.

4.3.2 Sosiaaliryhmä ja rikollisuus

Trenaman (1952, 137) ja Husen (1951, 167) ovat tutkimuksissaan osoittaneet, että konfliktiriski sotilasyhteisössä on eniten yhteydessä yksilön sosiaaliryhmään. Rangaistujen määrien on selvästi todettu lisääntyvän sosiaalisessa asteikossa alaspäin mentäessä. Poikkeuksen

muodostaa kuitenkin maanviljelijäväestö, jonka edustajien keskimääräistä harvemmin on todettu syyllistyneen sotilasyhteisön normien rikkomiseen. Koska johtopäätökset perustuvat rangaistustilastoihin, on niihin aiemmin esitetyn perusteella syytä suhtautua sangen varauksellisesti. Jos todellinen rikollisuus kuitenkin on edellä mainittujen tutkimustulosten suuntainen, on selitys haettavissa lähinnä yhteisön toimintaan osallistumismotivaatioiden suunnalta. Useat asennemittauksiin perustuvat tutkimukset, joiden kohteena ovat olleet sotilasammattin arvostus (esim. Reiss 1961, 225 ja 232 sekä Svalastoga 1959, 80—81), henkilökohtainen osallistumisvalmius sotilasyhteisön toimintaan (Randell 1965, 93 ja Kuusela 1962, 25—26) ja yleinen maanpuolustusmyönteisyys (Eskola 1962, 29—39), ovat jokseenkin yhtäpitävästi osoittaneet, että asenteet maanpuolustusta kohtaan muuttuvat myönteisimmiksi sosiaalisessa asteikossa ylöspäin mentäessä, kuitenkin niin, että maanviljelijäväestön asenteet ovat olleet kaikkein myönteisimpiä. Selitykseksi alempien sosiaaliryhmien kielteiseen asennoitumiseen Eskola (1962, 77—85) on esittänyt toiminnan ekspressiiviset puolet, jotka mahdollisesti ylläpitävät epäluuloa ja kielteistä asennoitumista puolustusvoimia ja sen päämääriä kohtaan. Täytyy olla erityisiä syitä, joiden vuoksi osa kansasta jatkuvasti epäilee esimerkiksi puolustuslaitoksen puolueettomuutta. Osa näistä syistä perustuu varmasti historiallisiin tosiseikkoihin. Eskola esittää edelleen, ettei eräiden ryhmien vastenmielisyyttä puolustuslaitosta kohtaan johdu mistään pasifistisesta periaatteesta, vaan tätä kantaa ylläpidetään vain erityisissä olosuhteissa, tietyn yhteiskuntajärjestelmän vallitessa. Maanpuolustustyöhön varauksellisesti suhtautuvat ovat myös niitä, jotka kokevat olonsa huonoiksi ja elävät tosiasiallisesti suuremman paineen ja rasituksen alaisina.

Taulukossa 5 on esitetty rikosten todelliset määrät kun riippumattomana muuttujana on ollut perheen pääasiallisen huoltajan ammattiryhmä. Tulos on selvästi sitä käsitystä vastaan, että rikollisuus olisi yleisempää alemmissä ammattiryhmissä. Päin vastoin on ilmeistä, että ylempiin ryhmiin kuuluvat ovat keskimääräistä useammin syyllistyneet normien vastaiseen käyttäytymiseen. Maaseudun ammattiryhmistä lähtöisin olevat ovat merkittävästi harvemmin syyllistyneet

rikoksiin. Ammattiryhmät yhdistelemällä saadaan neljä sosiaaliryhmää¹⁾). Rikollisuuden yleisyys eri ryhmissä oli seuraava:

Syyllystynyt

Sosiaaliryhmä	poistumis- rikokseen	kuuliaisuus- rikokseen	törkeään rikokseen	Rangaistu
ylin kerros	51,8	49,8	10,5	11,3
keskiluokka	51,2	54,8	6,1	15,6
alin kerros	37,5	51,2	5,3	8,8
maanviljelijät	30,8	46,8	5,9	3,9

Ylempien luokkien yleisempi rikollisuus selittyy osin sillä, että kyse-
lyyn osallistui vain miehistöön kuuluvat. Ylempiin kerroksiin kuulu-
villa olisi sosiaalisen lähtökohtansa ansiosta ollut suuremmat mahdolli-
suudet esimieskoulutukseen, siis hierarkiassa kohoamiseen, mutta koska
kohoaminen on jostain syystä estetty, seurauksena on ollut reaktiivista,
normien vastaista käyttäytymistä. Toisaalta normien vastainen käyttä-
ytyminen on saattanut estää kohoamisen, joten tällä perusteella on ta-
pahtunut otoksessa valikoituvuutta. Taulukossa on esitetty myös eri
syistä rangaistujen määrät. Määrät eivät ole täysin vertailukelpoisia
todellisen rikollisuuden määrien kanssa, sillä todelliseen rikoksiin on
otettu mukaan vain osa, sen sijaan rangaistuksiin kaikki muut, paitsi
ns. muista rikoksista langetetut rangaistukset. Tulos antaa kuitenkin
viitteitä siitä, että aiemmin esitetty statusselektiivisyys ei vaikuta so-
litasyhteisössä siinä määrin kuin siviiliyhteisössä, sillä rangaistujen mää-
rät eri yhteiskuntaluokissa vastaavat rikoksiin todella syyllistyneiden
määriä.

Viimeisimmän maassamme suoritetun laajemman asennetutkimuksen
on suorittanut 1968 Wiio. Koska tällä on tämän tutkimuksen kannalta
tiettyä mielenkiintoa, esitellään siitä saatuja tuloksia tässä yhteydessä
hieman tarkemmin. Taulukossa 6 on esitetty puolustuslaitoksen tärkei-

¹⁾ ylin kerros: vapaan ammatin harjoittajat ja ylin johto
keskiluokka: toimihenkilöt ja työnjohto
alin kerros: maatalouden, kaupan liikenteen ja teollisuuden työntekijät
sekä ammatittomat

Ammattiryhmä (perhehuoltajan ammatti)	Syylistynyt											
	Poistumisrikokseen				Kuuliaisuusrikokseen				Törkeään rikokseen			
	N	%	Vast	%	N	%	Vast	%	N	%	Vast	%
Maa- ja metsätalouden työntekijä	128	29,8	430	21,4	185	42,9	431	21,6	13	3,1	417	21,4
Itsenäinen maanviljelijä	155	30,8	503	25,0	235	46,8	502	25,1	29	5,9	494	25,4
Teollisuustyöntekijä	175	40,8	429	21,6	235	55,2	426	21,3	23	5,6	410	21,1
Kaupan, liikenteen tai hallinnon työntekijä	66	47,5	139	6,9	81	58,3	139	6,9	12	8,8	137	7,0
Työnjohto ja alemmat esimiestoimet	45	51,7	87	4,3	45	51,7	87	4,4	6	7,2	83	4,3
Teollisuuden, liikenteen tai hallinnon toimihenkilöt	50	50,5	99	4,9	56	57,7	97	4,9	5	5,2	96	4,9
Vapaanammattin harjoittajat	65	48,5	134	6,7	66	50,4	131	6,6	12	9,6	125	6,4
Itsenäinen yrittäjä tai elinkeinoelämän ja hallinnon korkein johto	75	55,1	136	6,8	67	49,6	135	6,8	15	11,5	131	6,7
Ei ammattia	25	48,1	52	2,6	35	68,6	51	2,6	6	11,5	52	2,7
Yhteensä	784	39,0	2009	100,0	1005	50,3	1999	100,0	121	6,2	1945	100,0

TAULUKKO 5. Sosiaaliryhmä ja rikollisuus

teen kielteisesti suhtautuneet ja palvelusta ikävänä pitäneet. Riippumattomana muuttujana on käytetty tässäkin huoltajan ammattiryhmää.

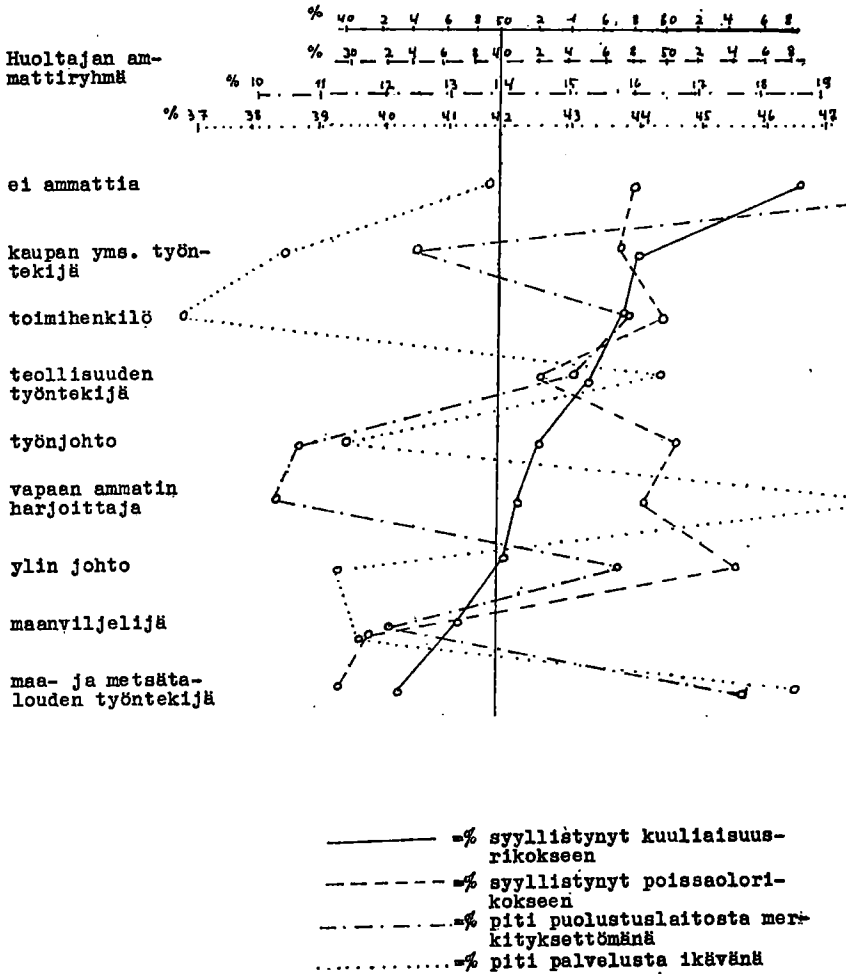
Taulukko osoittaa, että maanviljelijäperheistä lähtöisin olevien keskuudessa asenteet tosin ovat muita myönteisempiä, mutta muiden ammattiryhmien kohdalla tulos ei ole odotetun mukainen. Ammattiryhmien hierarkian ja asenteiden välillä vallitsee paremminkin U-jakautuma, negatiiviset asenteet ovat yleisimpiä ylemmissä ja alemmissä ammattiryhmissä.

Huoltajan ammattiryhmä	Piti puolustuslaitosta merkityksettömänä		Piti palvelusta ikävänä		Yhteensä	
	N	%	N	%	N	%
Ei vastausta	29	29,5	56	48,3	116	4,5
Maa- ja metsätalouden työntekijä	70	17,4	187	46,6	402	15,6
Itsenäinen maanviljelijä	70	11,9	231	39,5	582	22,6
Teollisuustyöntekijä	66	15,1	195	44,7	437	16,9
Kaupan, liikenteen tai hallinnon työntekijä	37	12,3	116	38,6	300	11,6
Työnjohto tai alemmat esimiestoimet	27	10,6	97	39,2	254	9,6
Teollisuuden, liikenteen tai hallinnon toimihenkilö	18	15,8	42	36,8	114	4,4
Vapaan ammatin harjoittaja	5	10,4	23	47,9	48	1,7
Itsenäinen yrittäjä tai elinkeinoelämän ja hallinnon korkein johto	27	15,9	66	39,1	169	6,6
Muu	21	23,3	65	41,7	156	6,1
Yhteensä	370	14,6	1078	41,8	2578	100,0

(Wiio 1968, 106 ja 109)

TAULUKKO 6. Puolustuslaitoksen tärkeyden kielteisesti suhtautuneet ja palvelusta ikävänä pitäneet huoltajan ammattiryhmän mukaan.

Asenteiden ja tosiasiallisen käyttäytymisen välisiä yhteyksiä on esitetty kuvassa 3.

Kuva 3. Asenteiden ja rikollisuuden väliset yhteydet

Kielteisten asenteiden ja rikosten määrät eri ammattiryhmistä lähtöisin olevien parissa on esitetty kasvaviksi vasemmalta oikealle. Muutujien prosenttiset mittakaavat on sovitettu niin, että kokonaishajonnat ovat suurinpiirtein yhtäsuuret. Keskellä oleva pystyviiva on jakautumien likimääräinen keskiarvo. Yleisenä havaintona voidaan todeta, että asenteiden ja tosiasiallisen käyttäytymisen välillä on selvä ristiriita. Ristiriidattomimpia ovat selvästikin maanviljelijä- ja teollisuustyöväki-perheistä lähtöisin olevat. Edelliset ovat positiivisesti ja jälkimmäiset negatiivisesti loogisia toiminnoissaan ja asenteissaan. Kaikkein ristiriitaisimmaksi osoittautuvat maataloustyöväen piiristä lähtöisin olevat. Heidän tosiasiallinen käyttäytymisensä on normien mukaista, mutta asenteet sen sijaan ovat huomattavan kielteisiä. Tulos on osoituksena siitä, että asennetutkimusten antama kuva ja tosiasiallinen käyttäytyminen saattavat huomattavasti poiketa toisistaan, ja asennemittaukseen viimeaikoina kohdistettu kritiikki on ainakin jossain määrin oikeutettua. Joka tapauksessa on ilmeistä, että eri ryhmissä vallitsevilla, puolustuslaitokseen kohdistuvilla, asenteilla ei ole selitettävissä normien vastaisen käyttäytymisen määrien vaihteluja.

4.3.3 Kotiolot ja rikollisuus

Usein korostetaan, että suotuisat menestymisen mahdollisuudet luodaan lapselle kodissa, joka on ehyt, riidaton, jossa harjoitetaan johdonmukaista kasvatusta, jossa ei ole esiintynyt vaikeampaa pitkäaikaista sairautta ja jossa kasvatukseen on voitu panna tarpeeksi painoa lähinnä siten, että vain toinen vanhemmista käy ansiotyössä. Tutkimuksissa, jotka ovat koskeneet sotilasrikollisuutta on todettu yksilöiden, jotka näissä suhteissa ovat muita huonommassa asemassa joutuneen keskimääräistä useammin konfliktiin sotilasyhteisön virallisten normien kanssa (Trenaman 1952, 170—182 ja Husen 1951, 158—164). Koska epäedullisten lähtökohtien on usein todettu kasautuneen sosiaalisen asteikon alapäähän, olisi oletettavaa, että näiden tekijöiden vaikutuksesta olisi havaittavissa yleisempää normien vastaista käyttäytymistä juuri alemmissa sosiaaliluokissa. Näin ei kuitenkaan, niin kuin edellä todettiin, ole

asian laita. Seuraavassa on lyhyesti ja melko pintapuolisesti esitetty tämän suuntaisten tekijöiden vaikutusta rikollisuuteen¹⁾.

Syystä tai toisesta hajonnut perhe näyttää olevan yhteydessä yksilön rikosalttiuteen. Sellaisissa tapauksissa, joissa vain äiti on ollut kasvattajana on merkitsevästi useammin ollut seurauksena rikollista käyttäytymistä. Isän ollessa ainoana kasvattajana voi seuraus olla sama, mutta aineisto tästä on liian suppea, jotta tähän johtopäätökseen olisi perusteita. Huomattavaa on kuitenkin äiti- tai isäpuolen kanssa kasvaneiden alhaiset frekvenssi poistumis- ja kuliaisuusrikoksissa. Tämä viittaa siihen, että avioeron ja uuden avioliiton kautta on pystytty luomaan lapselle monessa tapauksessa suotuisa kasvuympäristö. Riitaisa, usein keinotekoisesti ylläpidetty avioliitto aiheuttaa lapsessa huonoa sosiaalisen paineen sietokykyä. Mitä riitaisempi koti on ollut sitä varmemmin on sellaisesta lähtöisin oleva syyllistynyt kaikkiin kolmeen rikostyyppiin. Erittäin korkeat ovat riitaisista perheistä lähteneiden rikosfrekvenssi törkeiden rikosten kohdalla. Kasvatuksen laadulla näyttää myös olevan merkitystä. Suotuisammaksi osoittautuu lempeä kuin ankara kasvatustapa. Ankaran kasvatuksen on katsottu rajoittavan lapsen mahdollisuuksia toteuttaa päämääriä, joita ympäristö pitää sopivina. Lapsen on tällöin vaikea oppia, mitä keinoja on käytettävä eri päämäärien saavuttamiseksi. Sama ongelma ilmenee myös vanhempana ja saattaa johtaa normien vastaiseen käyttäytymiseen (Glueck ja Glueck 1959, 169). Sillä, kuka kasvatusta perheessä pääasiassa harjoittaa näyttää olevan vaikutusta sotilasyhteisöön sopeutumiseen. Edullisemmassa asemassa ovat ymmärrettävästi ne yksilöt, joiden kasvatukseen molemmat vanhemmat osallistuvat tasaveroisesti. Huonoimmassa asemassa sen sijaan ovat ne, joiden kasvatusta oli jäänyt pääasiassa isän hoidettavaksi. Molempien vanhempien ansiotyössäkäynti saattaa aiheuttaa häiriötä kasvatukseen. Tähän viittaavat saadut jakautumat. Jos vanhemmista vain toinen, yleensä siis isä, kävi ansiotyössä, jäi toiselle aikaa lasten kasvatukselle. Tämän edullisuus näkyy siinä, että tällaisten perheiden jälkeläiset ovat suhteellisen hyvin sopeutuneet sotilasyhteisöön. Yllättävää kyllä epäedullisimmassa asemassa ovat ne, joiden vanhemmista toinen vain ajoittain kävi ansiotyössä. Syynä saattaa olla joko se, että

¹⁾ Taulukot on jätetty tästä esityksestä pois.

tällainen tilapäinen ansiotyössäkäynti on osoituksena perhe-elämän muusta epäsäännöllisyydestä tai, että lapset eivät ole pystyneet sopeutumaan muuttuvaan kasvatusrytmiin. Edellisten seikkojen vaikutusten yhteydessä tutkittiin myös sitä, miten vastaajan oma siviilisääty vaikutti sopeutumiseen. Merkittäviä eroja oli vain poistumisrikosten kohdalla. Niissä olivat naimisissa ja kihloissa olevat naimattomia merkitsevästi useammin syyllistyneitä. Tähän on luonnollisena syynä ajateltavissa näiden ryhmien voimakkaammat ja lujemmat suhteet siviilimaailmaan, joiden ylläpitämiseen nimenomaan poissaolorikokset suovat mahdollisuuden.

Myös eräiden muiden perhetaustaan liittyvien tekijöiden on todettu vaikuttavan epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Tällaisia ovat mm. äidin mielisairaus, vanhempien psykopatia, isän alkoholismi, perheen ylisuuruus, ja tiheät ympäristönvaihdokset (Kaila 1950, II, 104—136). Näiden vaikutus on todettu myös eräissä sotilasrikoksia koskeissa tutkimuksissa (Spencer 1954, 39—41, Trenaman 1952, 170—182 ja Husen 1951, 158—164). Yhteyksiä yritettiin todentaa myös tässä tutkimuksessa, mutta merkittäviä eroja eri ryhmien välillä ei todettu.

Vaikka erot eivät läheskään kaikissa tapauksissa olleet merkitseviä eri taustamuuttujien kohdalla, on kuitenkin oletettavaa, että edulliset perhesuhteet luovat mahdollisuudet parempaan sopeutumiseen sotilas-yhteisössä. Koska kuitenkin on ilmeistä, että epäedulliset olosuhteet kasautuvat kaupunkimaisiin asutustyyppeihin, olisi suoritettava monimuuttuja-analyysyjä yhdenmukaistavan paineen, joka tässä yhteydessä esiintyy väliintulevana muuttujana, eliminoimiseksi.

4.3.4 Koulunkäynti ja rikollisuus

Toisen maailmansodan aikana voitiin todeta sopeutumisen asepalvelukseen lisääntyvän siviilikoulutuksen myötä. Korkeampi koulutus mahdollisti uuden ja oudon ympäristön nopeamman jäsentämisen. Samalla voitiin todeta myös suurempaa kriittisyyttä armeijan toimintoja kohtaan. Oma vaikutuksensa saattoi olla myös sillä, että koulu on mo-

nessa suhteessa autoritaarinen ja hierarkkinen yhteisö, johon sopeutuminen enteilee sopeutumista myös vieläkin jäykempään sotilasyhteisöön (Stouffer 1949, 113). Ruotsin puolustusvoimissa suorittamisissaan tutkimuksissa Husen on todennut rikkomusten lisääntyvän alemmille koulutustasolle siirryttäessä. Rikkomuksiin syyllistyneet olivat myös menestyneet kouluopinnoissaan huonommin ja heidän viihtyvyytensä oli ollut keskimääräistä alhaisempi (Husen 1951, 165—166). Saman suuntaisia ovat sodan aikana Englannissa toimineissa poikkeavien yksilöiden kuntouttamislaitoksissa tehdyt havainnot. Niihin siirrettyjen sotilaiden todettiin omaavan keskimääräistä harvemmin jonkin erikoisalan koulutusta ja heillä oli yleensä ollut vaikeuksia koulunkäynnin suhteen (Trenaman 1952, 211). Edellä luetellut tutkimukset kohdistuivat kuitenkin rikoksistaan kiinni joutuneisiin. On kuitenkin muistettava, että runsaan rikollisuuden esiintyminen alemmilla koulutustasoilla saattaa olla näennäistä: vähemmän kouluja käyneet ovat alttiimpia kiinnijoutumiselle, kiinnijoutumiseen ilmeisesti vaikuttaava tekijä on myös matala älykkyystaso. Husen onkin osoittanut, että konfliktiin joutuneet ovat tässä suhteessa heikommassa asemassa.

Yllä olevien tekijöiden vaikutusta mitattiin myös tässä tutkimuksessa. Koulutustason selektiivistä vaikutusta pyrittiin arvioimaan esittämällä todellisen rikollisuuden rinnalla myös rangaistujen määrät. Rangaistujen määrissä ovat kaikista muista, paitsi ns. muista rikoksista rangaistut, joten vertailu on jossain määrin summittainen¹⁾.

Odotetun vastaisesti näyttää rikoksiin syyllistyneisyys kasvavan ammattipätevyyden myötä. Itsensä ammattitaidottomiin lukevat ovat luultavasti paljolti maanviljelijäperheistä lähtöisin, joka selittää heidän alhaiset rikosfrekvenssinsä. Koska varusmiespalvelustaan suorittavat ovat keskimäärin 20-vuotiaita, on suurin osa niistä, jotka yleensä tulevat ammattikoulusta saamaan, sen jo saanut. Ne, jotka ilmoittivat olevansa vielä ammattikoulutuksessa, ovat ilmeisesti kohdanneet urallaan esteitä, ja huono menestyminen on yhteydessä konfliktialtiuden kanssa. Ammattitaitoiset ovat varmasti useimmin lähtöisin kaupunkimaisesta

¹⁾ Taulukot jätetty tästä esityksestä pois.

ympäristöstä kuin ammattitaidottomat, joten on ilmeistä että tässä tapauksessa väliintulevana muuttujana on kotipaikkakunnan tyyppi.

Koulupohjaa tarkasteltaessa havaitaan, että rikoksiin ovat useimmin syyllistyneet toisaalta sellaiset, jotka ovat keskeyttäneet koulunkäyntinsä ja toisaalta ne, jotka ovat saaneet tavallista paremman koulutuksen (ylintä koulutustasoa edustavat tosin ovat muita harvemmin syyllistyneet rikoksiin, mutta heidän määränsä oli otoksessa niin pieni, että johtopäätösten tekeminen ei ole oikeutettua). Koulunsa keskeyttäneiden rikosalttius on varmasti yhteydessä heidän yleisiin sosiaalisiin vaikeuksiinsa, jotka ilmenevät myös armeijassa. Enemmän koulutusta saaneiden rikollisuus saattaa johtua osittain koulunkäyntimahdollisuuksien keskittymisestä kaupunkimaisiin yhteisöihin. On kuitenkin mahdollista, että koulutustason nousun myötä ilmenee myös kriittisyyden lisääntymistä, jolloin normienvastaisella käyttäytymisellä on tiettyä instrumentaalista sävyä. Tähän viittaavat myös tutkimuksen tulokset: Koulumenestyksen ja rikollisuuden välillä vallitsee lievä U-riippuvuus. Rikollisuus näyttää olevan yleisintä parhaiten ja huonoiten koulussa menestyneiden keskuudessa, joten siis lahjakkaimmat ja enemmän koulutusta saaneet suhtautuisivat normeihin instrumenttaalisesti, vähemmän lahjakkaat ja koulussa epäonnistuneet ekspressiivisesti.

Viihtyminen koulussa on selvästi yhteydessä normien vastaiseen käyttäytymiseen: mitä huonommin yksilö on viihtynyt koulussa, sitä todennäköisimmin hän syyllistyy sotilasrikoksiin. Tähän ovat luultavasti syynä koulun ja armeijan yhtäläisyydet hallinnon jäykkyydessä ja ilma-
piirin autoritaarisuudessa.

On jo todettu, ettei kiinnijoutumisen selektiivisyyttä eri sosiaali- ja ammattiryhmien kohdalla juuri ole havaittavissa. Sama näyttää pitävän paikkansa myös koulunkäynnin ja koulumenestyksen suhteen. Aiemmin osoitettiin, että kiinnijoutumisriski on suurin poissaolorikosten ollessa kyseessä. Kun verrattiin keskenään eri ryhmien syyllistyneisyyttä tähän rikostyyppiin ja rangaistuksi tulemista, havaittiin, että prosentuaaliset jakautumat noudattavat melko tarkasti toisiaan. Tämä oikeuttaa siihen johtopäätökseen, ettei selektiivisyyttä tässäkin tapauksessa ole, tai sen vaikutus on hyvin vähäinen.

4.4 Siviili- ja sotilasrikosten yhteydet

Siviilituomioistuimissa tuomittujen yksilöiden on Ruotsin puolustusvoimissa todettu hieman keskimääräistä useammin joutuneen tekemisiin myös sotilasrikoslain kanssa (Husen 1951, 183). Yhteys havaittiin erittäin selvästi Englannissa viime sodan aikana nimenomaan raskaimmista sotilasrikoksista syytettyjen keskuudessa (Trenaman 1952, 147—152 ja Spencer 1954, 38—41). Riippuvuussuhde olisi mahdollista selittää siten, että sotilasyhteisössä pyritään sosiaalista painetta aiheuttava tilanne ratkaisemaan samoin kuin siviilissäkin, siis turvautumalla yksinkertaisesti normien vastaiseen käyttäytymiseen. Tilanteen tekee kuitenkin ongelmalliseksi se, että sotilasyhteisössä painetta aiheuttavat tekijät poikkeavat suuresti siviilyhteisön tekijöistä, ja vain harvat reaktiot ovat sellaisinaan rinnastettavissa toisiinsa. Lisäksi tunnetuimmat kriminologiset teoriat perustuvat nimenomaan taloudelliseen eriarvoisuuteen ja tällä on selvästikin vähäinen merkitys sotilasyhteisössä. Jossain määrin saman suuntaisesta käyttäytymisestä on siviili- ja sotilasrikoksista kysymys, sillä rikoksittain lasketut korrelaatiot ovat kaikki positiivisia ja nollasta poikkeavia. Taulukossa 7 on esitetty eri siviili- ja sotilasrikostyyppien väliset yhteydet siten, että laskettiin eri rikostyyppien väliset korrelaatiot nelikentittäin sen mukaan kuinka monta oli tai ei ollut syyllistynyt rikostyyppiin.

Siviili- rikokset	Sotilasrikokset								
	Kuliaisuusrik.			Poissaolorik.			Törkeät rik.		
	$\emptyset$	r	Khi ²	$\emptyset$	r	Khi ²	$\emptyset$	r	Khi ²
omaisuus- rikokset	0,24	0,37	116,3	0,27	0,42	135,0	0,12	0,19	41,2
väkiuoma- rikokset	0,33	0,52	205,0	0,24	0,37	120,7	0,10	0,16	20,2
väkivalta- rikokset	0,16	0,25	64,2	0,19	0,29	60,7	0,20	0,31	85,2

TAULUKKO 7. Eri rikostyyppien väliset korrelaatiot ($\emptyset$ ja r) ja khi²-n arvot.

Taulukosta ilmenee, etteivät rikostyyppien yhteydet ole kovinkaan voimakkaita. Korkein korrelaatio vallitsee väkijuoma- ja poissaolorikosten välillä. Jo faktorianalyysin esittelyn yhteydessä todettiin juopumusrikosten saaneen yllättävän korkeita latauksia nimenomaan poissaolorikosten faktorilla, joten yhteys on ymmärrettävissä. Tämä korkea lataus johtuu luultavasti siitä, että poissaoloon liittyy usein alkoholin käyttöä.

Hieman yllättävää on kuuliaisuus- ja omaisuusrikosten välinen selvä korrelaatio, johon loogista selitystä on vaikea löytää. Koska ns. törkeät sotilasrikokset sisältävät väkivaltarikoksia, on ymmärrettävää, että voimakkain yhteys on juuri siviilissä tehtyihin väkivaltarikoksiin.

Yhteenvetona voitaisiin todeta, että siviilirikoksista ennustavat parhaiten

- omaisuusrikokset kuuliaisuusrikoksia,
- väkijuomarikokset poissaolorikoksia ja
- väkivaltarikokset törkeitä rikoksia.

Useissa yhteyksissä on joidenkin yksiköiden suuria rangaistujen määriä pyritty selittämään sillä, että niissä on tavallista runsaammin siviilissä rangaistuja. Mutta koska rangaistustilastojen vertailulla ei ole luotettavasti näytettävissä yhteyttä, väite on paljolti pohjaa vailla. Tätä osoittaa myös se, että kun tämän tutkimuksen aineistoa laskettiin siviili- ja sotilasrangaistusten välinen tulomomenttikerroin edellä esitetyllä tavalla, saatiin sen arvoksi vain 0,34.

4.5. Palveluympäristön totaalisuuden ja pakkoon perustuvan vallankäytön vaikutus rikollisuuteen

4.5.1. Palveluympäristön totaalisuuden vaihtelut ja rikollisuus

Palveluolosuhteet ovat totaalisuutensa suhteen puolustusvoimien eri joukko-osastoissa ja niiden perusyksiköissä paljolti saman kaltaisia. Leimallista on se, että varusmiehet asuvat perusyksiköittäin kasar-

missa, ruokailevat yhdessä ja suorittavat päivittäiset palvelustoimensa ennalta laadittujen palvelusohjelmien mukaisesti. Toimintaa johtaa perusyksikön päällikkö, joka on alin varsinainen hallinnollinen viranomainen puolustusvoimissa. Hänen toimintansa on melko jäykästi sidottu ohjesääntöihin ja toimintaohjeisiin. Eräissä suhteissa hän voi kuitenkin vaikuttaa hallitsemansa sotilasyhteisön totaalisuuteen, sillä hänellä on oikeus myöntää alaisilleen tiettyjä vapauksia yhteisön totaalisuuden vähentämiseksi. Hän voi esimerkiksi myöntää varusmiehille poistumisoikeuden palveluspaikkakunnalta, siis loman.

Eri joukko-osastojen kasarmialueet sijaitsevat erilaisilla paikkakunnilla. Karkeasti kasarmialueet voidaan jakaa maaseutu- ja kaupunkikasarmialueisiin. On selvää, että vapaa-ajan käyttömahdollisuudet lisääntyvät ja poistuminen helpottuu siirryttäessä maaseudulta kaupunkimaisille paikkakunnille. Poistumismahdollisuuksiltaan rajoitetuimmat, siis tässä suhteessa totaalisimmat palveluspaikat ovat ilmeisestikin rannikkotykistölinnakkeet.

Totaalisen yhteisön ominaispiirteitä esiteltäessä yhtenä kohtana oli toiminnan vähäinen mielenkiintoisuus. Tässä suhteessa eri aselajit poikkeavat melkoisesti toisistaan. On ilmeistä, että palvelus esimerkiksi ilmavoimissa on huomattavasti mielenkiintoisempaa kuin jalkaväessä.

Tässä tutkimuksessa pyrittiin selvittämään myös edellä esitettyjen totaalisuuden vaihteluiden vaikutusta rikosmääriin. Björklundin Ruotsissa suorittamassa rikostutkimuksessa (1963, 407), joka perustui rangaistustilastoihin, olivat eri aselajeissa kuuliaisuus- ja poissaolorikosten osuudet kaikista rikoksista seuraavat:

	kuuliaisuus- rikosten- %-osuus	poissaolo- rikosten- %-osuus	erotus
rannikkotykistö	52	17	35
laivasto	49	23	26
jalkaväki	35	24	11
tykistö	27	30	—3
pioneerijoukot	30	37	—7
viestijoukot	30	38	—8
ilmavoimat	25	37	—12

Taulukosta voidaan todeta rikostyyppien eräänlainen käänteisyys. Rannikkotyöstön ja laivaston palvelupaikat ovat varsin eristettyjä. Samoin ovat myös monet jalkaväen sijoituspaikat. Sen sijaan erikois- aselajien yksiköt on yleensä sijoitettu lähemmäs asutuskeskuksia. Mitä paremmat ovat poistumismahdollisuudet, sitä yleisemmin niitä myös käytetään hyväksi. Kuuliaisuusrikokset ovat toisaalta sitä vähemmän edustettuina, mitä paremmat ovat poistumismahdollisuudet. Käänteisyydestä antaa selvän kuvan prosentuaalisten osuuksien erotus.

Rikostyyppien vaihdannaisuutta pyrittiin todentamaan myös tässä tutkimuksessa. Riippumattomana muuttujana ei käytetty aselajia, vaan perusyksiköiden sijoitusympäristöä, joka jaettiin vain kahteen ryhmään: maaseutumaiseen ja kaupunkimaiseen. Koska kuitenkin kaupunkiin sijoitetut kasarnit ovat yleisempiä etelä- ja keskiosissa maata, joissa rikollisuuteen vaikuttava yhdenmukaistava paine on pieni, jaettiin yksiköt edelleen sen perusteella saivatko ne varusmiehensä korkean vai matalan yhdenmukaistavan paineen alueelta.

Taulukossa 8 on esitetty todellisen rikollisuuden määrät em. jako- perustetta käyttäen.

Sijoitusympäristö ja rekrytointi- alueen yhden- mukaistava paine		Syyllistynyt							
		Yksi- kötä	Kuuliaisuus- rikokset			Poissaolo- rikokseen			% erotus
			N	%	vast	N	%	vast	
maaseutu	matala	3	118	60,8	194	776	39,2	194	21,6
	korkea	29	545	46,2	1182	412	34,6	1190	11,6
kaupunki	matala	12	169	52,1	296	150	50,6	297	1,5
	korkea	8	179	52,0	344	148	43,1	344	8,9
Yhteensä		52	1011	50,2	2016	786	38,9	2025	

TAULUKKO 8. Perusyksikön sijoitusympäristön vaikutus rikollisuuteen

Tulos on samansuuntainen kuin ruotsalaisessa tutkimuksessa saatu. Jos tarkastellaan matalan yhdenmukaistavan paineen alueen perusyksiköitä, havaitaan, että jos poistumismahdollisuudet sijoitusympäristön takia ovat huonot, ilmenee varsin runsaasti kuuliaisuusrikoksia. Sen sijaan kaupunkiin sijoitetussa yksikössä on poikkeuksellisen runsaasti poistumisrikoksia. Sama käännteisyys, joskin hieman lievempänä vallitsee myös korkea yhdenmukaistavan paineen alueilla, ja rikollisuus on yleisesti alhaisempaa kuin matalan paineen alueilla kuten aikaisemmin jo todettiin. Voitaneen siis sanoa, että rikosten summa on tavaltaan "vakio".

Luvalliset poistumismahdollisuudet ovat, paitsi yksikön sijoituspaikkakunnasta, riippuvaisia myös yksikön päällikön auliudesta myöntää alaisilleen poistumisoikeus palveluspaikkakunnalta. Lomanmyöntämiskäytännön vaikutus rikosten määrään selvitettiin siten, että yksiköiden päälliköiden lomakkeelle oli laadittu esimerkkejä tavallisimmista lomananomisperusteista. Päälliköiden tuli ilmoittaa missä tapauksissa he katsoivat aiheelliseksi suostua anomukseen. Yksiköiden päälliköt jakautuvat tällä perusteella kolmeen, toisistaan selvästi erotuvaan ryhmään: sellaisiin, jotka eivät katsoneet yhtään perustetta päteväksi, sellaisiin, jotka olisivat myöntäneet loman vain kaikkein perustelluimmissa tapauksissa (esim. vihillemeno) sekä sellaisiin, jotka olisivat myöntäneet loman vähäisemmän syyn perusteella (esim. tutta-

Lomansaanti- mahdollisuudet	Syyllistynyt						
	Yksi- köitä	Poissaolo- rikokseen			Kuuliaisuus- rikokseen		
		N	%	vast	N	%	vast
hyvät	12	131	33,4	393	174	44,2	393
keskinkertaiset	24	444	38,8	1147	557	49,9	1138
huonot	16	211	43,6	485	280	57,7	486
Yhteensä	52	786	38,9	2025	1011	50,2	2016

TAULUKKO 9. Lomansaantimahdollisuudet ja rikollisuus.

van tapaaminen). Näin perusyksiköt voitiin jakaa kolmeen luokkaan, jotka taulukoitiin ristiin yksikössä tehtyjen rikosten kanssa. Tulos on esitetty taulukossa 9.

Näyttää ilmeiseltä, että lomanmyöntämismenettelyllä on vaikutusta yksikössä tehtyjen rikosten määriin. Molemmissa rikostyypeissä on havaittavissa merkitsevää lisääntymistä lomansaantimahdollisuuksien huonotessa. Jos lomaa ei myönnetä, poistutaan luvatta ja tilanne johtaa muutoinkin aggressioihin, jotka purkautuvat kuuliaisuusrikoksina.

Vuoden 1968 loppuun asti varusmiehillä ei ollut oikeutta nauttia ravintolassa alkoholia ilman yksikön päällikön myöntämää erikoislupaa, jonka sai anomalla. Päälliköiden lomakkeella oli myös kohta, jossa tiedusteltiin missä tapauksissa heillä oli tapana myöntää tällainen lupakirja miehistöön kuuluvalla varusmiehelle. Alkoholinnauttimisluvan evääminen voidaan katsoa pyrkimykseksi ulottaa yhteisön vaikutus myös vapaa-ajan käytön alueelle. Tämän seuraus on esitetty taulukossa 10.

Eri ryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja. Luvan saantia ei pidetty ilmeisesti kovinkaan tärkeänä ja alkoholin saantiin

Luvan saanti- mahdollisuudet	Syyllistynyt						
	Yksi- köitä	Poissaolo- rikokseen			Kuuliaisuus- rikokseen		
		N	%	vast	N	%	vast
hyvät	13	190	38,9	489	248	50,6	491
melko hyvät	11	176	38,7	455	236	52,3	451
huonot	13	200	37,7	533	244	46,2	528
olemattomat	15	220	40,2	548	283	51,8	546
Yhteensä	52	786	38,9	2025	1011	50,2	2016

TAULUKKO 10. Alkoholinnauttimisluvan saantimahdollisuudet ja rikollisuus

oli toki muitakin tapoja kuin sen hankkiminen ravintolasta, johon varusmiehen taloudellinen asema ei useassa tapauksessa varmaankaan olisi antanut mahdollisuutta.

Palveluksen laadulla saattaa jo sinänsä olla vaikutusta eri tyyppisten rikosten tavallisuudesta poikkeavan runsaaseen esiintymiseen. On ilmeistä, että yksiköissä, joiden palvelus koostuu pääosin vartiopalveluksesta, kuten esimerkiksi Kaartin pataljoonassa Helsingissä, vartiirikoksia esiintyy tavallista useammin. Toisaalta tiettyihin rikoksiin on eräissä olosuhteissa lähes mahdotonta syyllistyä: kaukana ulkosaaristossa olevilta rannikkotykistön linnakkeilta ei juuri voi poistua luvatta jo pelkästään puutteellisten kulkuyhteyksien vuoksi. Edellä esitettyä mielenkiintoisemman ongelman muodostaa kuitenkin se, miten palveluksen luonne, lähinnä sen mielenkiintoisuus, vaikuttaa rikollisuuteen. Tutkiessaan palvelusasenteita Wiio (1968, 89) totesi, että jalkaväessä palvelevista 51,4 % piti palvelusta ikävänä, kun sen sijaan tykistössä palvelevista tätä mieltä oli vain 26,0 % ja ilmavoimissa 2,6 %. Tämän tutkimuksen otos ei tosin käsittänyt varsinaisia erikoisaselajeja, ainoastaan jalkaväkeä ja erilaista tykistöä, mutta koska näidenkin välillä vallitsee asenteissa selvä ero, olisi oletettavaa, että eroja olisi myös rikosmäärissä.

Aselaji	Syyllistynyt						
	Yksiköitä	Poissaolorikokseen			Kuuliaisuusrikokseen		
		N	%	vast	N	%	vast
jalkaväki	29	478	36,7	1302	616	47,6	1294
kenttätykistö	11	91	40,1	227	124	54,9	226
rannikkotykistö	8	149	44,2	337	182	54,1	337
ilmatorjuntatykistö	4	68	42,8	159	89	55,9	159
Yhteensä	52	786	38,9	2025	1011	50,2	2016

TAULUKKO 11. Rikosten määrät eri aselajeissa.

Taulukko 11 osoittaa että merkitseviä eroja on todella olemassa. Ne ovat kuitenkin odotetun vastaisia: nimenomaan jalkaväessä, jonka palvelus todettiin keskimääräistä ikävämmäksi, ovat frekvenssit muita huomattavasti alemmat molemmissa rikostyypeissä. Näyttää siis siltä, että mitä erikoistuneimpi aselaji on kyseessä, sitä yleisempiä ovat rikokset. Asiaa pyrittiin todentamaan myös toiselta kannalta. Eri aselajien yksiköt koostuvat toisaalta aselajin varsinaisista yksiköistä ja toisaalta aselajin erikoisyksiköistä. Taulukossa 12 on esitetty rikollisuuden määrät tätä ryhmitystä käyttäen.

Yksikön laatu	Syylistynyt						
	Yksiköitä	Poissaolorikokseen			Kuuliaisuusrikokseen		
		N	%	vast	N	%	vast
kiväärijalkaväki	13	258	39,2	658	313	47,7	655
jalkaväen erikoisyksikkö	16	220	34,1	644	303	47,5	639
erikoisaselajin tavallinen yksikkö	10	174	41,7	417	222	53,3	416
erikoisaselajin erikoisyksikkö	13	134	43,8	306	173	56,7	306
Yhteensä	52	786	38,9	2025	1011	50,2	2016

TAULUKKO 12. Rikosten määrät palveluksen erikoistumisen kannalta.

Tulos on saman suuntainen kuin aselajin kohdalla. Palveluksen erikoistuneisuus on jälleen yhteydessä rikollisuuden yleisyyteen. Aikaisemmin todettiin, että asenteilla ei näytä olevan kovinkaan suurta merkitystä yksilön rikosalttiuteen, siis erääseen todellisen käyttäytymisen alaan, mutta tällä ei ole selitettävissä mielenkiintoisempien toiminnan alojen yhteys korkeisiin rikosfrekvensseihin. Selitys on ilmeisesti joko siinä, että

- erikoisaselajit ovat sijoittuneet tietyille alueille, lähinnä kaupunkikeihin ja alhaisen yhdenmukaistavan paineen alueille ja varusmiesaines on näin valikoitunutta tai,
- että palvelus erikoistuneimmissa yksiköissä tapahtuu pienemmissä ryhmissä ilman henkilökunnan välitöntä valvontaa.

Tutkimukseen otetuista jalkaväen yksiköistä suurin osa oli sijoitettuna korkean yhdenmukaistavan paineen alueille. Sen sijaan muiden aselajien yksiköiden jakautuminen oli jokseenkin tasaista. On siis todennäköistä, että molemmilla edellä mainituilla syillä on vaikutusta rikosten yleisyyteen.

4.5.2. Pakkoon perustuva vallankäyttö ja rikollisuus

Viime aikoina on melko vilkkaasti keskusteltu rangaistusten vaikutuksesta rikollisuuden vähentämisessä. Tutkimustulokset viittaavat selvästi siihen suuntaan, että rangaistuksia koventamalla ei juuri toivottuun tulokseen päästä (esim. Uusitalo 1968).

Sotilasyhteisössä on ongelman tutkimiseen suhteellisen hyvät mahdollisuudet. Järjestysrangaistusmenettelyä käytettäessä yksikön päälliköllä on melko laaja harkintavalta kun hän määrää sopivaksi katsomansa rangaistuksen ilmenneeseen rikokseen. Hän voi käyttää vain pelkkiä nuhteita tai ankarimmassa tapauksessa 7 vuorokauden arestirangaistusta. Usein onkin kiinnitetty huomiota varusmiehen oikeusturvaan juuri tästä syystä, rangaistukset saattavat vaihdella samasta rikoksesta rikoksen tekijästä ja hänen esimiehestään riippuen.

Yksiköiden päälliköiden lomakkeelle laadittiin rikosesimerkkejä ja päälliköltä kysyttiin, minkälaisen rangaistuksen he katsoivat oikeudenmukaiseksi näissä tapauksissa. Esimerkkejä oli neljä, jokainen pisteytettiin erikseen annetun rangaistussuosituksen perusteella ja lopuksi laskettiin eri tapauksien pistemäärät yhteen, jolloin saatiin päälliköille rangaistusasteikkopistemäärät, jotka vaihtelivat yhdestä seitsemään. Pistemäärät yhdistettiin kolmeksi luokaksi, joita käytettiin ristiintaulukoinnissa.

Rangaistusasteikon vaikutus rikosten yleisyyteen on esitetty taulukossa 13.

Käytetyt rangaistukset	Syyllistynyt						
	Yksiköitä	Poissaolorikokseen			Kuuliaisuusrikokseen		
		N	%	vast	N	%	vast
lieviä	12	147	38,7	385	209	54,4	394
keskinkertaisia	23	403	39,9	1015	476	47,1	1011
ankaria	17	236	37,9	625	326	52,4	621
Yhteensä	52	786	38,9	2025	1011	50,2	2016

TAULUKKO 13. Käytettyjen rangaistusten ankaruus ja rikollisuus.

Näyttää siltä, ettei käytetyn rangaistusasteikon ankaruudella ole merkittävää vaikutusta poissaolorikosten määrään. Sen sijaan paras tulos kuuliaisuusrikosten suhteen saadaan taulukon mukaan käytettäessä kohtuullisia rangaistuksia. Liian ankarat tai lievät menettelyt johtavat kuuliaisuusrikosten lisääntymiseen. Erojen ei kuitenkaan välttämättä tarvitse johtua rangaistusten ankaruudesta. Rikosesimerkkeihin annetut suositukset saattavat heijastaa laajempaa johtamisasennoitumista, jolloin tunnetuilla "antaa mennä -asennoitumisella" ja tiukalla auroritaarisella menettelyllä päästään huonoimpaan tulokseen alaisten toimintojen kontrolloimisessa.

Rangaistusten runsaus on usein aiheuttanut huolestumista joukon johtajien ja vielä enemmän heidän esimiestensä keskuudessa. Rangaistustilastoista tehdyt johtopäätökset joukon kurista voivat kuitenkin olla varsin harhaisia. Tutkimusaineistosta laskettiin yksiköittäin rangaistujen ja todellisuudessa rikoksiin syyllistyneiden määrien väliset tulomomenttikertoimet, jotka olivat:

- rangaistujen ja poissaolorikoksiin syyllistyneiden välillä 0,18 ja
- rangaistujen ja kuuliaisuusrikoksiin syyllistyneiden välillä 0,01.

Suurempi korrelaatio poissaolorikosten osalta selittyy niiden aikaisemmin esitetyn korkean konfliktiriskin perusteella, poissaolorikoksethan tulevat muita yleisemmin ilmi sotilasyhteisössä.

On siis ilmeistä, ettei rangaistustilastoilla ole paljoakaan yhteyttä todellisen rikollisuuden kanssa. Korkeat rangaistusmäärät ovat nähtävästi vain osoituksena tehokkaasta kontrollista.

5. TULOSTEN TIIVISTELMÄ JA TARKASTELU

Tutkimuksessa pyrittiin osoittamaan, että sotilasyhteisöt sisältävät runsaasti totaalisen ja pakkoon perustuvan laitoksen piirteitä nimenomaan varusmiesten kannalta. Koska on ilmeistä, että eri yksiköt ovat eri tavoin tottuneet tämän suuntaisiin ympäristöihin ja toisten lähtökohta on muista syistä epäedullisempi poikkeuksellisen voimakkaan sosiaalisen paineen siedossa, niin sotilasyhteisön seikkaperäisen normiston noudattaminen on toisille helpompaa kuin toisille. Toisaalta palvelusolosuhteissa on eroja totaalisuuden ja pakkoon perustuvan valankäytön suhteen. Näiden tekijöiden vaikutusta pyrittiin tutkimuksessa selvittämään.

Riippumattomina muuttujina käytettiin varusmiesten ilmoittamia tietoja sosiaalisesta taustastaan ja kasvuympäristöstään ja riippuvina muuttujina tehdyksi ilmoitettuja sotilasrikoksia. Tutkimuksen taloudellistamiseksi suoritettiin rikosmuuttujille faktorianalyysi, jolla saatiin esiin Argynriksen esittämät reaktiotyypit voimakasta sosiaalista painetta vastaan. Jatkoanalyysiin otettiin mukaan vain ilmeistä rikostyypeistä poissaolo- ja kuuliaisuusrikokset, joiden katsottiin puhtaimmin edustavan toisistaan poikkeavia reaktiotyyppejä. Eräissä taulukoinneissa käytettiin myös ns. törkeitä rikoksia, jotka eivät tyyppinä sopineet Argynriksen luokitukseen.

Tulokset osoittivat myös sotilasrikosten osalta, etteivät rikostilastoihin perustuvat johtopäätökset anna täysin oikeaa kuvaa tilanteesta: yleisen kriminologian havainto siitä, että vain murto-osa rikoksista tulee ilmi, pitää erittäin hyvin paikkansa myös sotilasyhteisössä. Tut-

kimuksen edistyessä voitiin todeta, että eri syistä johtuvat selektiiviset harhat ovat sotilasrikosten osalta vähäisemmät. Muutoinkin on perusteltavissa, että sotilasyhteisössä suoritettulla rikostutkimuksella on mahdollista päästä suhteellisen luotettaviin tuloksiin.

Voimakkaan sosiaalisen paineen sietokyky näytti olevan selvästi riippuvainen yksilön asuinympäristöstä. Sieto laski tasaisesti siirryttäessä maaseudun asukkaista kaupunkilaisiin. Samassa yhteydessä voitiin todentaa Riihisen esittämän teollistuneisuuden ja yhdenmukaistavan paineen vyöhykejaon yhteydet sosiaalisen paineen siedosta. Sosiaalisen taustan vaikutus normienvastaiseen käyttäytymiseen oli pääosiltaan kriminologisten tutkimustulosten mukainen: epäedullinen perhe-tausta näytti tavallista useammin johtavan rikoksiin, mutta sosiaali-ryhmällä ja koulutustasolla ei näyttänyt olevan suurtakaan vaikutusta rikosalttiuteen. Siviili- ja sotilasrikoksilla todettiin olevan lieviä yhteyksiä. Rikosmuuttujien väliset korrelaatiot osoittautuivat kaikki positiivisiksi, mutta eri rikostyyppien välinen suurin korrelaatio oli vain 0,52.

Palvelusolosuhteilla oli merkittävä vaikutus rikosten määriin. Pois-saolo- ja kuuliaisuusrikosten todettiin olevan toistensa kanssa erään-laisessa vaihdannaisuussuhteessa: jos luvaton poistuminen oli ehkäisty, seurauksena oli kuuliaisuusrikosten tavallista suurempi määrä ja päin vastoin. Jos poistumista rajoitettiin vaikeuttamalla lomansaantimahdollisuuksia, osoittivat rikosfrekvenssit kasvua. Ankaralla rankaisumenettelyllä ei ilmeisestikään päästä haluttuun päämäärään, rikosten estämiseen, mutta kohtuulliset rangaistukset ovat jossakin määrin tehokkaita estämään nimenomaan kuuliaisuusrikoksia.

Tutkimustulosten suuri merkitys sosiologisesti on ilmeisesti siinä, että pystyttiin löytämään yhteyksiä eräisiin sosiaalisen paineen vaikutusta käsitteleviin teorioihin. Toisaalta voitiin osoittaa tiettyjen palvelusolosuhteiden ja johtamismenettelyjen vaikutus normien vastaiseen käyttäytymiseen. Käytännön kannalta ei kuitenkaan ole kovinkaan suurta merkitystä sillä, että todettiin esimerkiksi kaupunkilaiset alttiimmiksi normien vastaiselle käyttäytymiselle: ei olisi ilmeisestikään mielekäästä kutsunnoissa ryhtyä luokittelemaan yksilöitä tältä pohjalta. Jos halutaan karsinnalla ehkäistä rikollinen käyttäytyminen, olisi jokai-

nen yksilö "mitattava" erikseen ja tähän päästään parhaiten psykologian menetelmillä.

Tutkimusaineistosta voitiin todeta poistumisrikoksiin syyllistyneiden määrien vaihtelevan eri yksiköissä 13—80 prosenttiin ja kuuliaisuusrikoksiin syyllistyneiden 23—87 prosenttiin. On siis selvää, että tutkimuksen muuttujilla voitiin selvittää vain pieni osa varianssista. Aineisto mahdollistaa kuitenkin jatkotutkimuksen, jonka pohjaksi on ajateltu Homansin (1962) interaktioteoriaa, jolla mahdollisesti voitaisiin todentaa yksiköissä tapahtuva, rikolliseen käyttäytymiseen johtavien tekijöiden, kasaantuminen.

LÄHDELUETTELO

- Allardt, E
Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine,
Porvoo—Helsinki 1964
- Argyris, C
'Understanding Human Behavior' in Organizations.
Mason Haire, ed. Modern Organization Theory.
New York 1961
- Aubert, V
Om straffens funksjor, Oslo 1954
- Björklund, E
Social anpassning under militärtjänsten.
Tidskrift i sjöväsendet. Juli, August 1963. Vol 3
- Durkheim, E
The Division of Labor in Society.
Glencoe 1960
- Eskola, A
Yhteiskunnan säilyttämistä ja puolustamista koskevat arvostukset.
Tiede ja ase. Mikkeli 1962
- Etzioni, A
A Comparative Analysis of Complex Organizations.
Glencoe 1964
- Glueck S ja Glueck E
Predicting Delinquency and Crime.
Cambridge Mass. 1959
- Goffman, E
Asylums. Chigaco 1962
- Homans, G
Human Group. London 1962

- Husen, T
De indisciplinära närnpfiktiga. Sosial årsbok 1950—51.
Stockholm 1951
- Jaakkola, R
Sosiaalinen tausta ja rikollisuus.
Sociologia 1965, no 2.
- Janowitz, M
Sociology and The Military Establishment.
New York 1959
- Janowitz, M
The Professional Soldier.
Glencoe 1961 b.
- Kaila, M
Nuorisorikollisuus.
Porvoo 1950
- Littunen, Y
Sosiaalinen sidonnaisuus.
Porvoo—Helsinki 1962
- Randell, S
Varusmiespalvelus ja asennemuutokset.
Tampere 1965
- Reiss, A
Occupations and Social Statuses.
Glencoe 1961
- Riihinen, O
Teollistuvan yhteiskunnan alueellinen erilaistuneisuus.
Kuopio 1965
Sotaväen rikoslaki. Helsinki 1953
- Spencer, J
Crime and The Services.
London 1954
- Stouffer, S ym
The American Soldier.
Volume I. Princeton 1949
- Stouffer S
Communism, Conformity and Civil Liberties.
New York 1955
- Svalastoga, K
Prestige, Class and Mobility,
Copenhagen 1959
- Trenaman, J
Out of Step.
London 1952
- Uusitalo, P
Vankila ja työsiirtola rangaistuksena.
Helsinki 1968
- Wiio, O
Mielipiteet puolustuslaitoksesta puolustuslaitoksen sisällä.
Julkaisematon tutkimus. Helsinki 1968

Esitys on alkuperäisestä muodostaan jossain määrin lyhennetty sosiologian laudatur-työ. Siitä on mm. jätetty pois eräitä taulukoita sekä tutkimusmenetelmään ja tulosten tilastolliseen luotettavuuteen liittyviä tietoja

BEHAVIOR AGAINST OFFICIAL STANDARDS IN A TOTAL COMMUNITY (A STUDY ON MILITARY OFFENCE).

The study is founded on the theories of Goffman and Etzioni, that the military organization has the character of a total community and in which use of power is based mainly on coercion. The purpose was to prove the influence of an individual's social background on his ability to endure these factors. As the dependent variable was used behavior against official standards of conduct, that is military offence. At the same time it was preliminarily sought to investigate how the intensity variations of these factors influence criminality in the different units. The research material was obtained by an anonymous questionnaire among 2100 conscripts. It inquired about details on the respondent's social background and his guilt in praxis of the military and civil crimes in question, also such crimes that had not been revealed. Necessary information was also given by the unit commanders who answered a different questionnaire.

In order to economize the investigation and as means to describe the criminality factor analysis was made with the crime variables. Thus four different types of military offences could be distinguished: absence-, discipline- and negligence-offences and the felonies. These crime types correspond quite obviously with the reactions described by Argyris against strong social pressure. The extended analysis then dealt mainly with the two first mentioned types of crimes.

The results proved that also regarding military offences the general criminological observation has validity: that only a fraction of the crimes committed are revealed and that investigations based on the statistical facts of crime give a completely incorrect picture of the real situation.

The ability to endure the strong social pressure of the military community seems to be clearly dependent on the individual's earlier residential milieu. The endurance ability fell steadily when passing from the country resident gradually over to the city resident. When as a basis was taken the individual's native area, which according to Durkheim's theory is closely connected with the former fact, the results are parallel. The influence of an individual's social background corresponded exactly with the investigation results of general criminology: a disturbed family background seems more commonly to lead to actions against standard conduct. On the other hand the individual's social group and educational level does not seem to have any noteworthy influence on disposition to criminality. There are only minor connections between civil and military offences.

The totalitarian character of the service circumstances and the use of power based on coercion is shown to have a significant effect on occurrence of criminality. Absence- and obedience-offences seem to be related to each other by interexchange: if illegal departure is made more difficult by refusal to grant leave, the frequency of both the offences grew. Through severe methods of punishment the desired result, prevention of crimes, was obviously not achieved, but reasonable punishments are apparently, to a certain degree, effective to prevent obedience-offences.